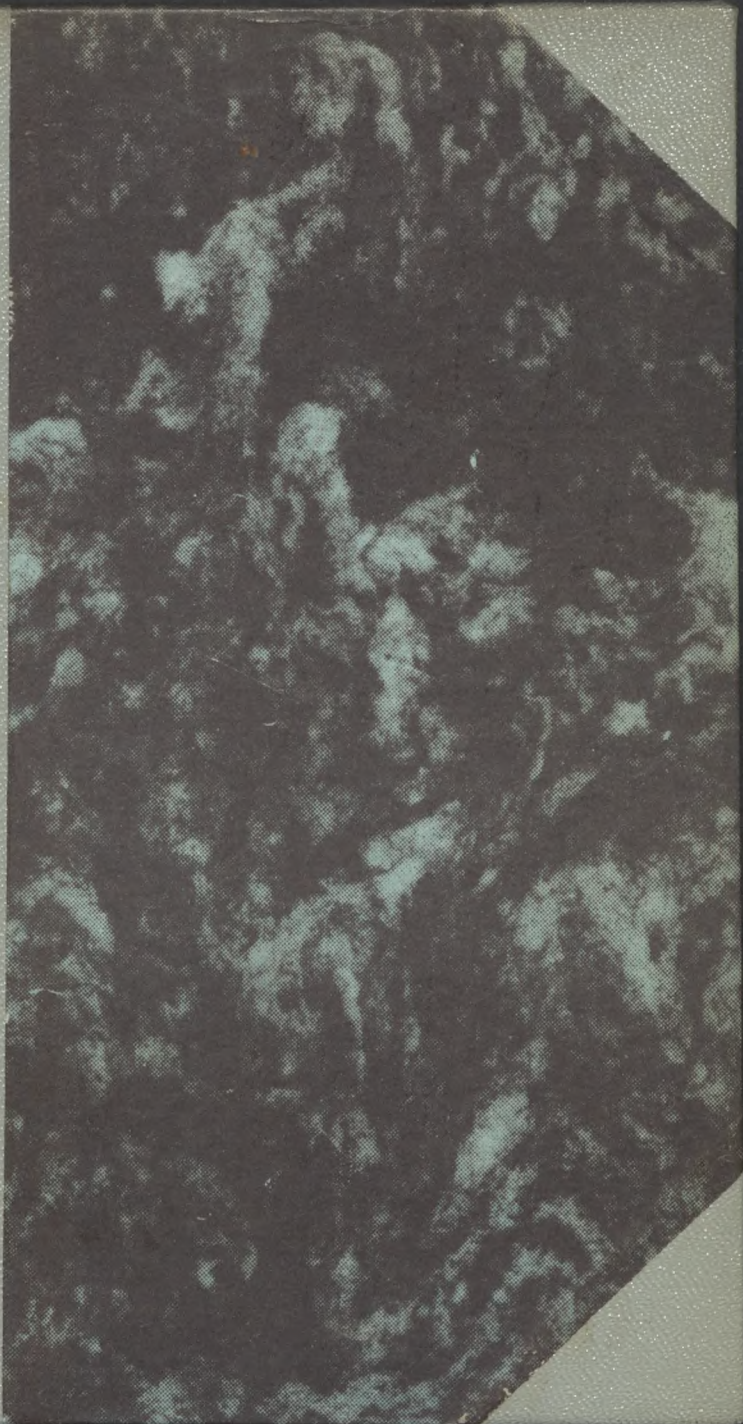
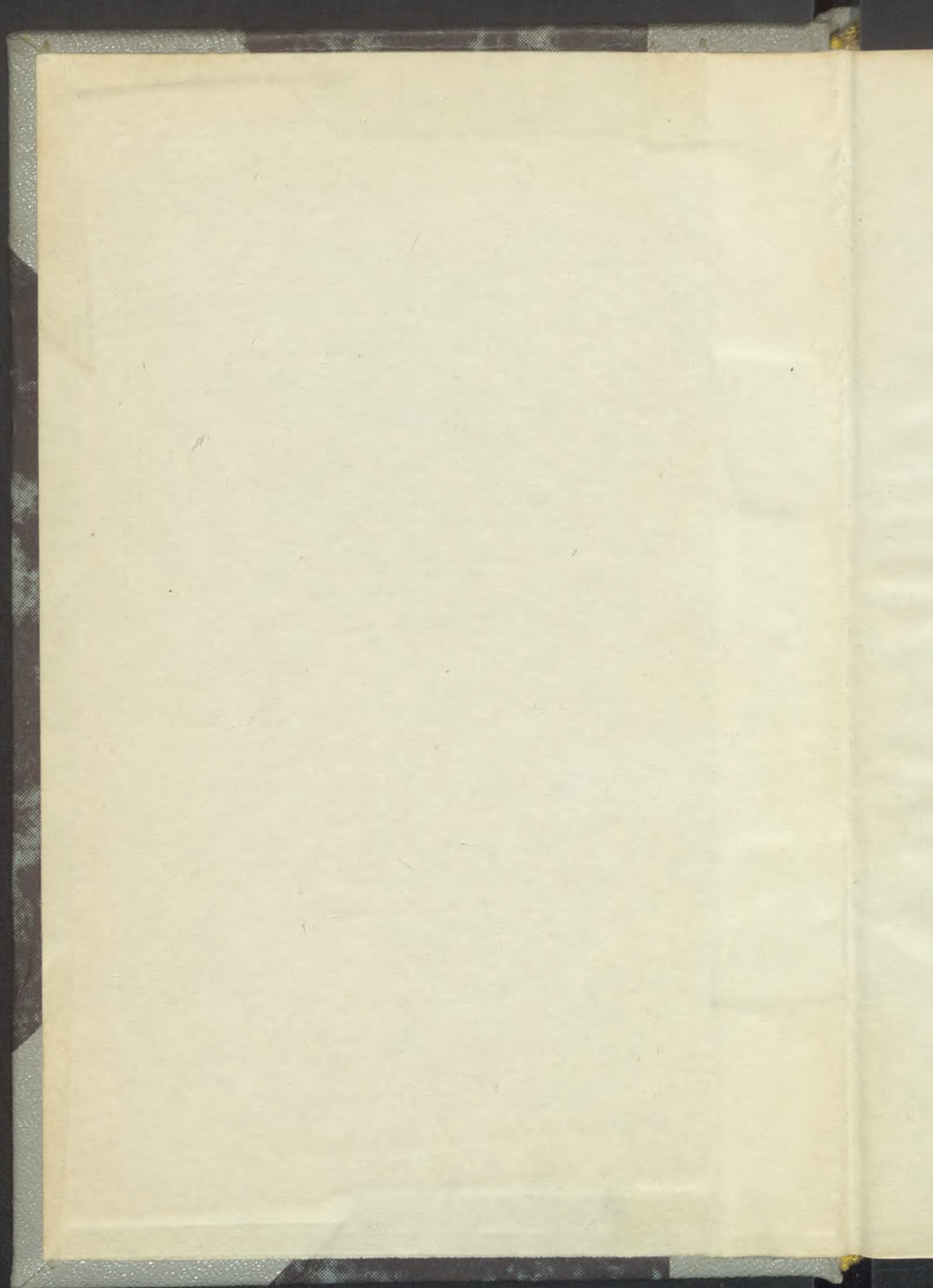
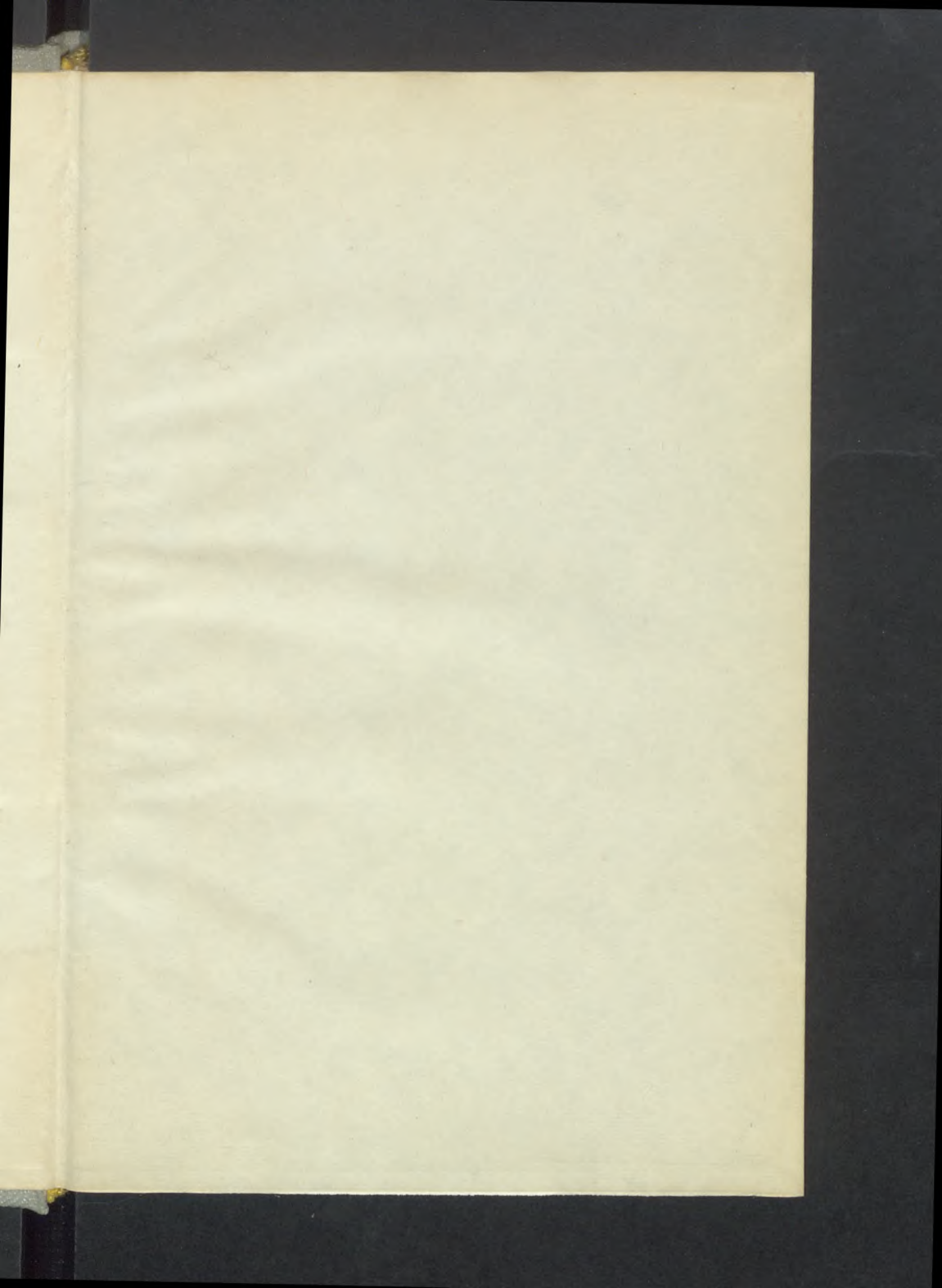

225.651

225651

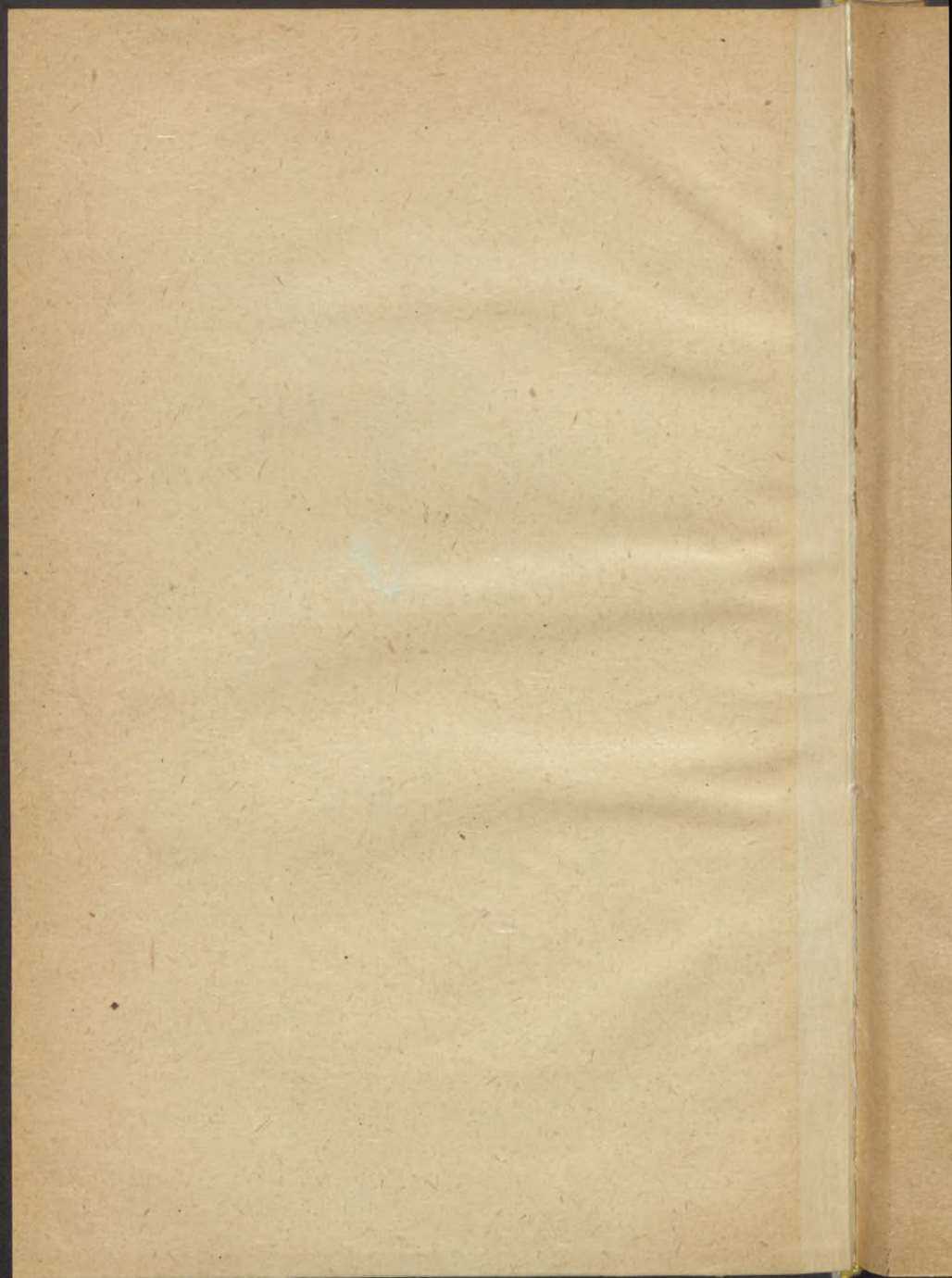
SZÉPIRODALMI
KISKÖNYVTÁR

32

NAGY LAJOS

TANYAI TÖRTÉNET

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

NAGY LAJOS

TANYAI TÖRTÉNET

ELBESZÉLÉSEK

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

1951

225651

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója

A szerkesztésért felel: Szász Imre

Műszaki felelős: Illés Endre

Sorozattípus: Csillag Vera

Rajzos címlapterv: Berczeller Rudolf

4216/LD01 - Révai-nyomda

Budapest V, Vadász-utca 16

Felelős: Puskás Ferenc

PETUR ISTVÁN meghajtotta magát a társaság előtt s csak ennyit mondott:

— Viszontlátásra. Legkésőbb egy óra múlva itt leszek.

És eltávozott, kemény mozdulattal csukva be maga után az ajtót.

Utána csönd maradt a szobában. Egy négyszögletű asztal körül négy úr és egy hölgy ült; zavartan néztek maguk elé, kerülték egymás tekintetét. Egy és ugyanazon pont körül feszültek mindannyiuk gondolatai, elfeledkezve a komor kérdésről, hogy mi lesz most velük és mindenkivel, akiknek sorsával közösséget éreznek. Az az egy pont, valami kis kellemetlenség, mely az imént történt, talán tíz perce lehet mindössze, olyasmi, amit ők incidensnek, afférnak szoktak nevezni. Petur István igen éles hangon azt mondta a társaságban jelenlevő másik úriembernek, akit itt, ezen az estén ismert meg, hogy: „na hát akkor tartsa a száját és ne beszéljen ilyen hülyeségeket!”

Az incidens így kezdődött s miután a sértett fél csupán egy kínos elpirulással reagált rá, körülbelül be is fejeződött, már ha az utólagos lelki hullámvázakat nem számítjuk a dolog lényegéhez. Petur István, a többiek egypercnyi zavara után tovább beszélt, nagy hévvel, szavait a házigazdához intézve. Szentül meg van győződve, — jelentette ki — hogy a gazemberek holnapután este már nem lesznek a városban. Holnapután reggel kiverik őket. Ész nélkül futnak majd, mert gyáva bitangok, de akit sikerül kézrekeríteni, azt mind elevenen fogják meg-

nyúzni. Most elmegy megnézni, hogy minden rendben elő van-e készítve. És ezután távozott.

A sértett fél Pestről jött a városba, vendégségbe néhány hétre, mert itt jobban lehet enni. Vályi-Veraseknek hívták, festőművész volt. Neuraszténiás fiatalember, érzékeny és félénk, igen jó lélektani érzékkel, a sértés pillanatában egyszerre fölmérte a sértő és maga közt levő erőkülönbséget, kiszámította az eshetőségeket s tudta, hogy semmi mást nem tehet, mint hogy hallgat. Anélkül, hogy bármit is tudott volna Petur Istvánról a nevéen kívül s azon felül, amit egy óra óta belőle látott s tőle hallott, tisztában volt vele, hogy fékezhetetlen szenvedélyű emberrel került szembe. Mély karosszékekben ült, az asztaltól kissé távolabb húzódva, a sértéstől kezdve egy muhk nélkül; úgy érezte, hogy bármely pillanatban elsüllyedhet a szégyentől s legjobban is szeretne volna, ha — minek él az ilyen átkozottul tehetetlen ember! — csakugyan elsüllyed.

Petur távozása után az egy-két percnyi általános hallgatást a házigazda, Duhay Mátyás törte meg. Széledén, simogatóan beszélt Vályi-Verasekhez:

— Kérlek, ne törődj vele. Mintha nem is hallottad volna. Tudod, így reszkettem, hogy valamit mondasz neki. És akkor az Isten mentsen meg tőle. Ez minden ok nélkül, egy enyhe kérdés miatt is képes pofonítani bárkit. Valóságos vadállat. Nem lehet vele szembeszállni s nem is érdemes. Mindnyájan zsebrevágtunk már tőle hasonló gorombaságokat.

Dr. Karakó, a városi főorvos, mosolyogva legyintett:

— Ajjaj. Én nem is szoktam figyelembe venni. Egyszerűen örültnek tekintem és kész.

Duhay folytatta:

— Mondom, kérlek, hogy egy vadállat. De csak ha megdühödik. Mert különben a legjobbszívű ember, akit életemben ismertem. Nincs az a szívésség, szolgálat, amit a barátaiért meg ne tenne. Odaadja az utolsó ingét is annak, aki kéri. Mindenkinek a védelmére kel, aki bajba kerül, vagy akit igazságtalanság ér. Hogy azután ő is

igazságtalanságokat követ el, az már a szertelenségén múlik.

Vályi-Verasek kínlódva nyöszörögte:

— Hagyjuk az egészet, Nem érdemes róla beszélni.

A háziasszony, Duhayné is közbeszólt:

— Igaza van. Nem kell erről tárgyalni. Föl volt hevülve, nem is nézte, hogy kihez szól, tekintheti úgy, mintha nem is magának mondta volna, hanem nekem — és nevetett.

De Duhay nem tudta abbahagyni:

— Majd meglátod, mire visszajön, már megbánja s valahogyan talán ki is engesztel. Ha akar, tud nagyon kedves is lenni. Csak ha valaki szembeszáll vele, azzal bánik el azután irgalom nélkül. Ez már, tudod-e, embert is ölt.

Az asszony pártfogólag egészítette ki:

— Na nem éppen ölt, mert tegye hozzá, hogy párbajban.

— Igen. Barátom, egy embernek karddal kettéhasította a fejét. De a szó szoros értelmében, úgy, ahogy mondom. Nem is bánja. Amikor egyszer szóbakerült, egyszerűen azt mondta: pimasz fráter volt, szemtelenkedett, megérdemelte.

Vályi-Verasek mintha újra, utólag is, megrettent volna a veszélytől, melyben forgott, szemét meresztve kérdezte:

— De hát ki ez az ember?

A főorvos röviden akarta elintézni a felvilágosítást:

— Egy tipikus magyar úr. Duhaj, izgága, csapongó kedélyű, aki azt tesz, amit akar, mert azt hiszi, hogy neki mindent szabad. De ha akarom, azt is mondhatom, hogy egy örült.

— Majd meg fogod ismerni — folytatta Duhay — és meg fogod látni, hogy rendkívül érdekes figura. A Jókai-regényekben szerepelnek ilyenek, de kissé idealizáltak, mert azok mindig az igazság bajnokai, mind oly nemes jellemek, akik rettenthetetlen bátorsággal szállnak szembe a gonosszal, de hát a valóságban ezek a hősök nem egészen úgy festenek, mint a romantikus regényekben, mert valljuk be, tulajdonképpen önző, erősza-

kos terroristák. Én csak annyit állítok, hogy érdekesek, legalább is Petur az.

— Mi a foglalkozása? — érdeklődött Vályi-Verasek.

— Földbirtokos — felelte az asszony.

Duhay kiegészítette:

— Végzett földbirtokos.

A főorvos:

— Erősen végzett.

Duhay:

— Éppen most van levitézlőben. Ezerholdas birtoka volt a határban, de az egészet elverte. A rendes úri recept szerint nőkre, italra, cigányra. Ő volt a vármegye leghíresebb lumpja. Ivásban, éjszakázásban, azt hiszem, ő tartja a világrekordot. A háború előtt legendákat beszéltek róla, de ezek a legendák abban különböznek más legendáktól, hogy valóban megtörténtek. Sőt, ha a legenda azt mondja, hogy egy ültőhelyében megivott tíz liter bort, akkor biztosan tizenegyet ivott meg. Estéről-estére ott vacsorázott a Rezekben, zárórakor ment tovább, vitte magával a cigányokat, vitte a cimboráit, kiskocsmában folytatták reggelig...

Vályi-Verasek:

— Kiskocsmá, szintén erkölcsi intézmény!

A főorvos:

— De államfenntartó!

Duhay:

— Ha megjelent a rendőr s okvetetlenkedett, megfogta és kihajította.

— Ezt is lehet?

— Te naívista! Hát mondd, hogy följelentette a rendőr. És azután? ... De nem is jelentette föl, mert nem merte.

Kvassay nevetve:

— A rendőr nem volt tisztában a helyzettel, azért okvetetlenkedett. De amikor kidobták, akkor egyszerre tisztában lett a helyzettel.

A főorvos:

— Kinyílt a szeme.

Kvassay:

— Csak maradj a szakmádnál s mondd úgy, hogy lehullott szeméről a hályog.

— Úgy van, hályog.

Duhay kezének egy mozdulatával leintette a közbeszólókat, most már nekimelegedett az elbeszélésnek:

— A számlát persze mindig ő fizette. Pedig akár hányszor megesett, hogy reggelig nem hagyták abba a murit, hanem fölpakolta az egész társaságot kocsira, egyre vagy többre, már ahányan voltak, kihajtottak az országútmelletti csárdába — itt odasúgta Vályi-Verasek fülébe a csárda nem szalonképes külön nevét, melyben egy diszkrét női testrész szerepelt a megfelelő díszítő jelzővel; a főorvos és Kvassay mosolyogtak, az asszony a lábánál heverő kutyát simogatta meg, mintha egy pillanatra kilépett volna a jelenlévők közül — és ott fölverte a csárdást és újra ivott s művelte estig vagy másnap reggelig a maga tréfáit... Egyszer én is vele mentem s éppen ezt az esetet akarom elmesélni...

És itt Duhay az emlékezés gyönyörében kacagni kezdett:

— Négyen voltunk, rajta, már mint Peturon kívül mindnyájan el voltunk ázva, nemhogy alig álltunk a lábunkon, hanem majd kidőltünk a kocsiból.

— A Varga Feri ki is dőlt.

— Az nem akkor volt... Mondom, hogy cefetül álltunk már, de az Istennek nem engedett volna haza egyikünket sem, mert ilyenkor nem használt sem rosszulét, sem könyörgés, sem hivatkozás valami elmulaszthatatlan dologra vagy hivatalra, még a revolverét is ráfogta az emberre...

— Revolver persze mindig van az ilyen embernél — ezt Vályi-Verasek vetette közbe.

— De még mennyire van. Töltött revolver nélkül soha egy lépést se! Szóval kikocsiztunk a csárdába, egy rozoga konflison, ezúttal cigány nélkül, mert a banda hajnalban megszökött tőlünk. A csárdást röviden úgy keltette föl, hogy ököllel beütötte a szobája ablakát.

— Kedélyes.

— Várj csak. Ez semmi. De amint beléptünk az ivóba, azután a különszobába, hát ott találtunk egy kör-

nyékbeli bandát, azaz négy szál cigányt. Székeken ülve, asztalra borulva aludtak, mint a tej.

A főorvos:

— A tej tudniillik asztalra borulva alszik.

— Hát aludtak. Pista ezeket is úgy keltette föl, hogy előkapta a revolverét s belelőtt a mennyezetbe. Hát azt látni, ahogy azok a cigányok fölriadtak és, fölugrottak, ahogy az egyik elkezdett jajveszékelni, a másik meg térdrevetette magát s úgy rimánkodott, hogy „jájjjjjáj nágyságos úr, ne bántson bennünket, mink ártatlán zsenések vágyunk”... hát ez valami fölséges volt, sohasem felejttem el. Mit mondjak? Elmondhatatlan. Az az eszeveszett, tébolyult félelem. A pofáknak az a földöntúli, eltorzult rémülete, a legpompásabb élményeim közé tartozik, amikben valaha is részem volt... Nem mondom, hogy nem volt brutális a dolog, de ha már megtörtént, hát örök veszteség lett volna nem látni. Azóta, ha bárhogy megijedek is, inkább megkukulok, de nem merek oly intenzíven félni... Ez után következett még csak a hecc. A heccek sorozata. Hárman egyszerre kijózanodtunk, mert olyan szörnyű röhögés rázott bennünket, hogy azt már csak színjózanul lehetett kibírni. Mi röhögtünk, Petur meg ezalatt óriási komolyan, egy mosoly nélkül, mint valami színpadi rendező dirigálta az egészet. Mit mondjak? A cigányoknak föl kellett mászni létrán a háztetőre, ott a ház gerincén egymás mögött lovagülésben elhelyezkedniök s azután úgy játszaniok. Ha valamelyik húzódozott, hogy fölmásszék vagy lassan mozgott, Petur arra mindig rálőtt, persze, csak úgy melléje, de a nyavalya törte szegényeket. Mondanom sem kell, hogy úgy lő, mint egy texasi bennszülött, de azért egy percig sem volt egyiknek sem biztos a bőre, mert az is megeshetett volna, mint a stukkjátékban, barátom, hogy az áldozat épp a labda, illetve golyó elé veti a farát. No de amikor már nem bírtuk a röhögést, bementünk a szobába tovább inni, meg valamit falni, azoknak meg azalatt odafönn zenélniök kellett. Egyszerre csak, vesztére, beállít egy alak, egy olyan vándorlegényszerű girhes figura, táskával a kezében, hogy fölhajtsa egy pohár pálinkát. „Kicsoda maga?”

Hát borbély, megy ki a tanyákra, intéző, ispán, meg mi a fenékhez. No csak ez hiányzott még! A borbélynak is föl kellett másznia a tetőre s ott megborotvánia mind a négy cigányt. „Jájjjjjjjj nágyaságos úr, csak ezt az egyet engedje el, inkább ingyen muzsikálunk!” Ahogy azok rémüldöztek! „Vérmérgezsést kápok” — sirta az egyik. Még imádkozni is próbáltak, csak hogy Pista engedje az operációt. De nem volt kegyelem, az amerikai borbély mellé is odaeresztett egy golyót s az úgy dühösen, elkeseredve, reszketve, csaknem víz és szappanozás nélkül végignyúzta mind a négy cigányt. A bajszukat is le kellett persze szednie, hisz éppen az volt a hecc. Képzeld el, négy feketebajszú cigány, az egyiknek szakálla is volt, azt előbb le kellett nyírni, egy órán belül csupaszon s mindez fönn a háztetőn! Micsoda pófákat vágtak, hogy visítotak és hogy nyöszörögtek.

— Na hát ez elég butaság volt! — jelentette ki az asszony. — Ezt nevezik a férfiak mulatásnak. És ilyesmiért érdemes nem aludni és annyi rengeteg pénzt elverni.

Vályi-Verasek fanyar képpel csodálkozott:

— Hogy az ilyen embert nem lövik le, mint a kutyát. Hogy nem akad valami elszánt alak, aki nem hagyja magát s leszámol vele. Szent Isten, mit lehet emberekkel művelni.

— Félnék tőle, barátom, mint a tűztől. Mindenki fél tőle...

— De valaki, aki úgylis öngyilkos akar lenni, megkockáztathatná...

— Ja, barátom, az öngyilkosnak saját magával van baja! — magyarázta a főorvos.

— Mindenki fél tőle. Talán én vagyok az egyetlen, aki nem félek. Mert én őszintén megvallom, szeretem őt. Határozottan szeretem s ő is szeret engem, így azután előnyösebb helyzetben vagyok, mint más... Velem is megpróbált már szemtelenkedni, de én megmondtam neki: „nézd, kérek, Pista, velem aztán ne ugrálj, mert én ki vagyok neked teljesen szolgáltatva, te sokkal erősebb vagy nálam, párbajozni pedig én elvből nem pár-

bajozok, azt is tudod. Velem tehetsz, amit akarsz, de tudd meg, hogy ez rút visszaélés a fölényeddel.”

— En sem félek tőle — mondta Duhayné.

— Maga, az egészen más — szötte tovább az asszony férje — maga mint nő, nem is félhet tőle. Maga jól tudja, hogy a nőkkel szemben a lehető legudvariasabb és legalázatosabb. Maga pofon is ütheti, egy szót sem fog szólni, hanem megcsókolja a kezét.

Az asszony mosolygott.

— Na... nem minden nővel olyan udvarias! — vetette ellen a főorvos.

— De minden úrnővel. A parasztnő s a cselédlány, az egészen más. Azokkal éppen olyan komisz, mint a férfiakkal.

— Ott van a Kara-Szabó Mária esete.

— Igen, azt összerugdosta és kidobta.

— En vettem föl a látteleket. Még gondoítam is rá, hogy majd belém is belémköt, pedig én mint orvos, csak a kötelességemet teljesítettem.

— Az a Kara-Szabó Mária föl is jelentette könnyű testi sértés miatt...

Az orvos:

— Súlyosnak is beillett az! De hát annyi szívésségre hajlandó voltam, hogy azt írtam a leletbe, nyolc napon belül gyógyul.

— És megbüntették? — firtatta Vályi-Verasek.

— Majdnem. De valahogy kibújt, mert kényszerítette a lányt, illetve a családot, hogy a leánnyal vonassák vissza a följelentést.

Duhay:

— De hogy ezt el ne felejtsem: egyszer akadt ám egy béreslegény, aki azt üzent nek, hogy leszúrja. Az is valami pofozás miatt. Tovább is adták hozzá az üzenetet, de úgy tett, mintha nem vett volna róla tudomást, mert a legényt sohasem vonta felelősségre. Ahogy mondják: nem igen forszírozta a dolgot.

— Talán ő is megijedt.

— Ki van zárva. Nem ismeri a félelmet!

A főorvos:

— Nem kell az ilyentől következetességet várni. Egy

kereke hiányzik, vagy eggyel több van és punktum. Hisz én már alaposan ismerem, jobban, mint bárki más. Tudjátok, hogy rendőrorvos is vagyok s hatáskörömbe tartoznak azok a bizonyos hölgyek is. Ámbár nem mondok semmit, ha asszony nem lenne jelen, akkor sem mondanák. De utalok a derék Krafft-Ebing könyvére. Különben ezt sem mondom — s kezét a szájára tette.

Duhayné:

— Én nem hinnék az olyan fecsegéseknek. Én olyan egészségesnek látom Pistát, mint a makk.

A főorvos:

— Hát hiszen az ember lelki titkai nincsenek a homlokára írva.

— Mondja csak, duhaj — kérdezte az asszony, aki így becázta férjét — hova ment most? Miben töri megint a fejét? Nem tetszik ez nekem.

Csend következett. A cseléd jött be a szobába, a feketekávés csészéket szedte le az asztalról s megkérdezte, mielőtt lefekszik, parancsolnak-e még valamit. Amikor a cseléd kiment s magával vitte a kutyát is, hogy lefektesse, Duhay savanyú ábrázattal szötte tovább:

— Nekem sem tetszik. De nem azért, amiért magának, mintha valami túlságosan félténém, mert nem fog rajta még a pestis sem, hanem hogy éppen most van nálunk, hogy innen megy el inspiciálni vagy mi a csodára, egy olyan ügyben, amelyhez semmi közöm.

És most suttogóra fogta a hangját:

— Valami fölkelést, vagy mit szerveznek. Én nem tartom okos dolognak, mert ha nem sikerül, akkor jó pár embernek beletörik a foga. De ez még hagyján, ez az ő dolguk, de minek kell erről nekem tudni? Miért közli velem, ha csak általánosságban is, a tervet? Mi is, ahányan itt vagyunk, mind bajba kerülhetünk. Már pedig nekem igazán nincs semmi közöm semmiféle politikai cselekvéshez, én művész vagyok, én képeket festek, én festek a királyság alatt, én festek a köztársaság alatt, én festek a proletárdiktatúra alatt...

— Nana! — akasztotta meg Kvassay. — A prole-

tárdiktatúra alatt aligha fogsz te festeni. Mert nem lesz majd, aki megvegye a képeidet.

— Miért ne lenne?

— Vagy azt hiszed, hogy az ilyen képek kellenek az elvtárs uraknak?

És rámutatott egy festményre, amely éppen vele szemben lógott a falon s egy sárgaruhás, színpadon dzsiggélő néger artistát ábrázolt.

Duhay nekihevült:

— Miért ne vennék meg? Szerintem ez egy nagyon jó kép. Kérdezd meg a Fényes bácsit, azt mondja, hogy egyike a legjobb képeimnek. Egy mozdulatot, egy pózt sikerült úgy megfognom, mintha pillanatfelvétel lenne s amellett mégsem másolás, mert nem egy mozgás holt keresztmetszete, hanem maga a mozgás, a táncoló néger egész dühödt, részeg topórzékolásával. Miért mondd, hogy nem vennék meg? Mert éppen ez a témája a képnek? Még akkor is azt mondom, hogy tudok én mást is festeni. És ha nem fogok festeni, akkor csinállok valami egyebet. Dolgozok. Elmegyek én kőtörőnek is, ha a kőtörésből lehet élni s ha nem nézik le a kőtörést.

Kvassay nevetett:

— Te, mint kőtörő! Nem olyan egyszerű az, barátom. És a kőtörésből aligha lehet úgy megélni, ahogy te szeretsz élni.

— Honnan tudod, hogy szeretek? Az ember úgy él, ahogy lehet.

— Szeretnélek meglátogatni az országúton, mint hatetes kőtörőt.

A főorvos:

— Nem az országúton. Benn a városban, a Kossuth Lajos-téren. Egy kis interjút csinálni az újdonsült kőtörővel!

— Legyen szerencsém!

Az asszony a férjéhez:

— Ugyan ne beszéljen már ilyen butaságokat. Egy óráig sem bírná.

— Az első napon. De hat hét múlva már bírnam.

Kívülről kutyaugatás hallatszott. Majd léptek kong-

tak tompán a ház előtti kert vertföldes útján. Behallatszott Petur hangja is, aki az ugató Csomai barátságosan csitította. Csomai a szomszéd műteremlakásban lakó kolléga kuttyája volt s szintén festőnek, egy bőszerű expresszionistának a nevét viselte. Kopogtatás, Petur belépett az ajtón. Kérdően néztek rá, egy szó el is hangzott:

— Na?

— Semmi. Még várni kell néhány napig. De ne beszéljünk erről.

Ebbe belenyugodtak. Összeesküvés, fegyveres fölkelés, legalább is diszkrét ügy, de mindenesetre veszedelmes. Petur mégsem tudta magát túrtóztatni:

— Ha ezek a zsványok megbuknak, én saját személyemben leszek a hóhér. A keréketörés kuglizás ahhoz képest, amiket én ki fogok találni és meg is fogok csinálni.

Az asszony összeszorította a száját, hallgatott, majd ingerülten tört ki:

— Kérem, ne mondjon ilyeneket! Ilyesmit az ember, ha egyedül van egy szobában, akkor sem mond ki hangosan.

— Nagyságos asszonynak, kezét csókolom, mindig igaza van. Már el is hallgattam. Dehát... azért itt csak nem kell besúgástól tartanom? Talán csak vagyok itt akkora biztonságban, mintha egyedül, magamban káromkodnék?

És akaratlanul is Vályi-Verésekre esett Petur tekintete. Az elpirult. Még ez is! Mindnyájukat zavar öntötte el, Petur kivételével. Az asszony magyarázta:

— Igen, nálunk abszolút biztonságban van. De az elv a fontos. Az ember hallgat, mert úgy helyes.

— Hiszen már régen másról beszélek. Vályi úr, úgy látszik, neheztel rám. Vagy nem?

— Kéérem, szóra sem érdemes.

— Rendben van. Azért hát... szervusz! Iszunk rá egy-két pohár bort.

— Bort? — riadt fel az asszony.

Duhay:

— Bor nincs a háznál.

— Nincs? Ügylátszik, ti is kommunisták vagytok. Ha nincs, hát hozatunk.

— Honnan? Tudod, hogy éjjel nincs nyitva semmi.

— Itt a Weisz fűszeres a szomszédban. Föl kell verni.

— Na, ne komédiázz, Pista. Nem érdemes. Valami kellemetlenség lehet belőle.

— Micsoda kellemetlenség? Talán félsz? Majd azt mondd a hatóságaidnak, hogy veled ne kukoricázzanak, mert fölényben vannak. Erősebbek, tehát nem ütsz vissza, meg párbajozni sem párbajozol.

— Én nem félek, de nincs értelme. Kilenckor záróra van, most már elmúlt éjfél, még törvénytelen úton sem szerezhetsz italt.

— Háh!! Törvénytelen úton! Ne nevettesd ki magad, te szamar. Törvény-te-len.

Az asszony segített az urának:

— De Pista, ne erőszakoskodjon. Lásza be, hogy amit nem lehet, azt nem lehet.

— Kezét csókolom, belátom, de azért mégis kérem, engedje meg, hogy csak egy litert, egy literceskét igyunk. Csak kevésről van szó. Iszunk előre, a medve bőrére. Úgy örülök, hogy nem tudnék ma úgysem aludni reggelig. Csak egy üvegecskével, nagyságos asszonyom.

— De ha egyszer nincs itthon.

— Azt már tudom. De van a Weisznél.

— Az már régen bezárt és alszik.

— Majd fölkelti a Józsi.

— A Józsi is alszik.

— Azt majd fölkeltem én.

Már föl is állt, mosolyogva csókolta meg az asszony kezét, az nevetett s ez beleegyezést jelentett. Petur megindult kifelé, hogy megkeresse Józsit, a házkörüli minden szolgát.

Az ajtót nyitvahagyta, ellépett a kamrához, annak ajtaját fölvágta és üvöltve bekiáltott:

— Héj, Józsi, aufstén! Egy-kettő!

Kis szünet, mialatt Józsi álmából eszmélt s meggyújtotta a gyertyáját.

— Gyorsan, gyorsan! Cihelődj! Elmégy a Weisz fű-

szereshez, felcsöngeted s hozol három liter bort. Fehérbor legyen. Ne piszmogj soká!

Újra megjelent az ajtóban, türelmetlen várakozással állt, majd visszasietett a kamrához s behallatszott dühös eivódása:

— Mit csinálsz, te ökör? Mit nyavalyogsz azzal a csizmával? Hagyd a fenébe, menj át mezítláb.

Józi valamit dünnyöghetett.

— Ne jártasd a szád, mert kiváglak. Ne, itt a pénz, ötszörös ár, amennyit csak akar és ugorj!

Megint megjelent az ajtóban, visszafordult, kifelé tekintett a borús éjben eltűnő legény után, majd betette maga után az ajtót.

Az asszony megkérdezte:

— Mezítláb ment el?

— Úgy hát. Persze.

Duhay megharagudott:

— Miért nem engedted, hogy a csizmáját felhúzza? Hideg van, alig nulla fölött, ez télnak is beillik. Még meghűl.

— Fenét hűl még. Azért, mert te kényes vagy?

— De igen, szegény gyerek. Még megbetegszik.

Petur:

— Ebcsont beforr.

— Ebben a hideg sárban, lucsokban ott kell majd topognia a bolt előtt, míg föltápáskodik a boltos. — Ezt az asszony mondta.

Duhay:

— Szerintem nem is tápáskodik fel. Nem bolond.

Az asszony:

— Igen. Nem fog adni bort, ilyenkor.

A főorvos:

— Mert nem is szabad neki. Nem mer adni.

Petur:

— Ejnye! Elfelejtettem megmondani ennek a kölyöknek, hogy mondja meg, ki küldte... No, mindegy. Ezt a kis bort megisszuk, azután megyünk haza. Ronda hideg van odakünn. Csodálom, hogy nem fagy.

— Mintha az időjárás is megbolondult volna. Nem

is emlékszem, hogy valaha is lett volna május elsején ilyen hideg.

— A vörös májust egy kicsit besavanyította az idő.

— Pesten nagy szélvihar volt. Hallotta, hogy azt az újságírókat agyonütötte egy kidőlt oszlop a Rákóczi-úton?

— Valami Párisnak hívták.

— Páris! Biztos, hogy zsidó volt.

— Nem kár érte.

— Csak annyiból, hogy annak is ezek a disznók az okai. De cudarul meg fogják járni. — Ezt Petur mondta.

Most mindenki hallgatott. Peturból újra kitört a vágy:

— Hej, ha egyszer sikerül ezt a bandát lekaparni az ország nyakáról! Egy esztendeig vérben fogunk fürödni.

— Csak nem kell annyit fürödni. Fürdőből is megárt a sok.

Ezt Duhay mondta. Petur szinte elképedt. Mereven ránézett Duhayra s ujját felemelve, fenyegetően tagolta:

— Te! Vigyázz magadra! Én nagyon szeretlek téged, pajtás, de figyelmeztetlek, hogy még az is cefetül megjárja, aki csitítani mer bennünket... Ügylátszik nem vagy tisztában azzal, hogy a történelem legnagyobb gonoszítottját követték el ezek a zsványok.

Duhay mintha elsápadt volna:

— Kérlek, én nem védem őket! De az esztelenségnek sem vagyok barátja.

— Esztelenség! — ismételte Petur és elhallgatott.

Később Kvassay ezzel a kijelentéssel lepte meg a társaságot:

— Disznóság, amit ezek csinálnak az országgal, de viszont, ha az eszmét vesszük, már mint magának a kommunizmusnak az eszméjét, el kell ismerni, hogy az egy olyan gondolat, amelyben nagy igazság foglaltatik.

— Ugyan, ne tréfáljon! — csúfolta az asszony.

A főorvos:

— Ez, kérem, egyszerűen tévedés. Helytelen logikán alapszik. Mert a kommunizmus abból indul ki, hogy az

emberek egyenlők. Már pedig én, mint orvos is, hitelesen kijelenthetem, hogy az emberek nem egyenlők.

Duhay:

— Csakhogy nem ilyen egyszerű a dolog. A ma élő emberek csakugyan nem egyenlők, de...

Petur közbevágott:

— Lárifári az egész. Az emberek nem egyenlők, mert van úr és van paraszt, munkás, szóval nép. A csürhét pedig mindig kordában kell tartani, mert másképp nem dolgozik.

És egy kis eszmecsere következett, amelynek Józsi visszaérkezése vetett véget. Ott állt az ajtóban Józsi, sáros, meztelen lábbal és üres kézzel.

— No, mi az? — kérdezte hirtelen Petur.

— Nem ad.

— Beszéltél vele?

— Igen, beszéltem. De nem ad. Azt mondta, nem nyitja ki ilyenkor a boltot, meg nem is szabad, hogy adjon.

— Megmondtad, hogy ki küldött?

— Igen, megmondtam. Hogy Petur nagyságos úr küldött.

— És erre azután mit mondott ő?

— Hogy nagyon sajnálja.

— Űgy. Na, majd megyek én is veled. És csakugyan nagyon fogja sajnálni. De majd azt, hogy nem adott.

Petur föl-alá járt a szobában, mert Józsi hirtelen eltűnt s nem bukkant fel újra.

— Azért ne okoskodj ám azzal a zsidóval — intette Peturt Duhay — mert föl is jelenthet.

Petur kifordult a szobából s Józsiért kiáltott:

— Mit csinálsz már megint? Nem hagyod azt a eszizmát!

— Hideg van, nagy a sár, tessék megengedni...

— Nem ugrasz rögtön?!

Duhayné kiszólt:

— Pista, hagyja azt a legényt.

Duhay is:

— Miért nem engeded, hogy fölhúzza...

— Űsse meg a mennykő az ilyen maflát! Majd elmegyek én egyedül.

Elsietett.

A társaság másról kezdett beszélgetésbe. Az aszszony megkérdezte Vályi-Veraseket, hogy mi a kedves étele, mert szombatira meghívja vacsorára. Étel, evés, kirántott sertésborda, meg hogy mindegy, minden étel jó, ha jól van elkészítve s a legfinomabb anyagokat használják hozzá; azután érdekes ez a kép, ez a dzsigelő néger, az ember szinte hallja a fatalpák kattogását s benne van a képben a tánc eszeveszett gyorsasága; a szomszédban lakó Jármay mióta van a városban s min dolgozik, nagyon tehetséges fickó, hogyne, igen, igen, csak lusta disznó; szép itt, csak ha az eső esik, akkor végtelenül unalmas és térdig jár az ember a sárban; mióta ez a kommün van, alig lehet valamit kapni a piacon, a parasztok szabotálnak, nem kell nekik a fehérpénz; tulajdonképpen a fene tudja, miben török a fejüket Petur és társai, csupa volt tiszt és néhány intellektuel; van köztük, amint mondják, két zsidó is, egy ügyvéd és egy fateleptulajdonos...

— Soká marad ez a Petur.

— Űgy látszik, baj van, nem paríroz neki a Weisz.

Ez után is még jó idő eltelt, mire Petur megérkezett. Weisz boltos is jött vele, kezében és hóna alatt tartva a borosüvegeket, ötöt. Petur arca sápadt volt és tekintete szigorú. Amint kiszedte Weisz kezéből az üvegeket, egy percre egymás szemébe néztek, úgy a világosságban, mintha ez a tekintetváltás eddig, a sötétség miatt, még elintézetlen maradt volna. Furcsa ellentét volt a tagbaszakadt, vastagnyakú, kissé alacsony Petur s előtte a sovány, magas, ádámcsutkás Weisz.

Az üvegek már az asztalon álltak s mikor Petur elfordult Weisztől, hogy újra a borral foglalatосkodjék, Weisz kifelé indult.

— Hóopp! Maga ittmarad, Mózsi! — süvített Weiszre Petur. — Nem lehet meglógni. Kicsit iszik velünk.

Weisz állt és komoran hallgatott. A háziasszony poharakat rakott az etazséről az asztalra. Vályi-Verasek

tekintete egy percre epedőn tapadt az asszony magas, szép alakjára — de arra gondolt, hogy föl kellene állni, elköszönni, menni innen haza. De nem bírta cselekedni, úgyis tudta, hogy hiába, erőszakkal marasztalnák. Miért is nem kapott az alkalmon, amíg Petur oda volt? Ezen töprengett, de nem tudott a kérdésre feleletet találni. Talán kíváncsiság tartotta vissza? Talán írt várt fájó sebére?

— Van-e víz, nagyságos asszonyom?

— Maga vízzel issza? Mióta?

— Én igen, csak vízzel iszom.

Az asszony kiment a konyhába s egy üveg vízzel tért vissza. Petur teletöltötte a poharakat borral, egy pohárba pedig csak vizet öntött. Koccintottak, ittak, Weisz állt az ajtó előtt, Petur fogta a vízzel telt poharat, odavitte Weisznek, a balkezában pedig a maga boros-poharát tartotta:

— Na, Weisz úr, koccintsunk!

Weisz félszegen állt s reszketett az indulattól, Kvas-say elnevette magát és ő is belépett a hecbe:

— Na, Weisz úr, ex!

— Kérem, én nem iszom. Sem bort, sem vizet.

Petur:

— Na-a? Soha?

— Most nem iszom.

— Na de, Weisz úr! Az én kedvemért. Csak nem hagyja cserben a társaságot, amikor itt mindenki iszik?

Weisz állt, a mennyezetre nézett s tartotta kezében a poharat.

— Weisz úr, az én egészségemre! Hát arra se iszik?

Weisz úr megsért!... Weisz úr, nézze, milyen szépen kérem magát. Maga még milyen goromba. Ne legyen olyan makacs. Higgye el nekem, hogy úriember nem viselkedik így... Bocsásson meg, Weisz úr, ezt nem azért mondtam, mintha úriember lenne, hanem mert most úriemberek között van s úgy kell viselkednie, mint úriembernek. Weisz úr, higgyen nekem, én becsületszavamra mondom, úriember iszik, ha vele koccintanak.

Vályi-Verasek kivételével a többiek mind lehajtották a fejüket, hogy rejtsek a nevetésüket. Az asszony

tagadólag rázta a fejét, mintha megintené magát, hogy nem helyes, amit tesz. De csak annál jobban nevetett. Vályi-Veraseknek az volt az érzése, hogy csak egy árnyalattal kellene más embernek lennie, csak egy centiméterrel, egy fokkal megtoldania önmagát s akkor előkapna egy revolvert — mert akkor talán lenne is nála — s szó nélkül lelőné az előtte ágálót.

Petur most szigorúbbra fogta a hangját:

— Mi lesz, Mócsi! Iszunk, vagy nem iszunk? Barátom, ha nem iszik jószántából, akkor kinyitom a száját s betöltöm a gyomrába még a poharat is. Nézze, jobb, ha iszik, mert ha én öntöm, még cigányútra téved ez a finom, friss víz s akkor majd köhög. Weisz úr. Na-a?

Weisznek rándult a szája, mintha keserű mosoly szaladt volna át rajta. Szájához emelte a poharat s ivott egy kortyot.

— Hohó! Weisz úr! Így kifizetni a szegény embert, nem járja. Maga csal, Weisz úr. Maga benne van a svungban. Életében mindig csalt, hát most is csalni akar. Hát nézze, ne vegyen engem palira. Nem vagyok én paraszt vagy napszámos, akinek visszaad egy koronából. Ez ennyi, ez meg annyi, a többi az enyém, vissza nem jár semmi, de itt van két fillér, fogja, szegényember és menjen Isten hírével, legyen szerencsém más-kor is.

Feltörő nevetés, vékony női kuncogás.

— Hallja ezt? Most engem nevetnek ki. Mulatnak rajtam, Weisz úr, mert maga játszik velem, mint macska az egérrel. Ha a fejem tetejére állok is, hiába, maga fumigál engem. Csak úgy az ajkához érinti a serleget, mint a tenorista az operában. Talán a hangját félti? Attól tart, hogy ha megszólal, hát gikszer lesz belőle?

Most Petur az asztalhoz lépett, újra töltött bort magának, elégedetten nézett végig a társaságon, észrevette Vályi-Verasek fanyar ábrázatát is, de ügyet sem vetett rá, savanyú, számár fráter! Kiürítette a poharát:

— Így ni, Weisz úr. Gyerünk, gyerünk!

Most megragadta Weisz kezét, alaposan megszorította s a szájához tolta a vizespoharat; Weisz inni akart újra egy kortyot, de Petur az arcába zúdította az egész

vízet s Weisz csakugyan elkezdett kínos rángatódzással köhögni.

— Látja? Maga csak nem hallgat az okosabbra. Mondtam, úgy-e, ha nem iszik, baj lesz... Na, nem jól sikerült, Weisz úr. Még nem megy. Majd beletanul. Úgy issza majd mindjárt... mint a vizet!

Kvassay harsogóan felkacagott, zsebkendőjével a könnyeit törölte. A többiek is nevettek. Vályi-Veraseknek is muszáj volt mosolyogni. Mindnyájan ittak, Petur komoly képpel töltötte meg újra Weisz Mózes poharát vízzel. Duhay nevetve próbálta leszerelni:

— Hagyd már. Elég volt.

— Dehogy volt elég. Mindnyájan megiszunk fél-fél-liter bort. Weisz úr is megiszik félliter vizet. Iszik ő is velünk. Azután majd eldicsekedhetik, hogy urakkal mulatott, koccintottak is vele. Mi az, félliter víz egy felnőtt embernek. Ennyi legalább kell a szervezetnek, ugye, főorvos úr?

A főorvos alig tudott szólni a kacagástól.

— Leg-a-lább! — zötyögött ki belőle s neki is potyogtak a könnyei.

Vályi-Verasek újra mosolygott, amit szégyelt önmaga előtt s úgy próbált felmentést szerezni, hogy ezt gondolta: hisz' ezek mind örültek, még maga a boltos is!

Petur is elnevette magát. A belső hévtől most már egészen kipirult. Ivott, odavitte a poharat Weisznek. Weisz elfogadta a poharat, de kettőt lépett s letette az étaszérra. Petur felordított:

— Mi az, Weisz úr? Csak nem lázad fel?

— Kérem, én nem iszom — tompa és reszkető volt a Weisz hangja.

— Ne-e-m?

Vályi-Verasek felállt, odalépett Peturhoz s megfogta a karját:

— Én kérlek most már, ne bántsд ezt az embert. Nagyon jól mulattunk, pompás legény vagy, de hagyjuk most már őt, hadd menjen haza, mi meg hadd maradjunk egy kicsit magunkra.

Petur meglepődve fordult Vályi-Verasek felé és bamba grimaszt vágott. Az folytatta:

— Úgy is van még beszélgetni valónk egymás közt is.

Duhay is közbelépett:

— Weisz, kérem, most már menjen haza és rám ne haragudjon. Maga az oka, amiért nem maradt otthon.

Weiszből valami szó akart kitörni, de elnyelte, fordult, hogy induljon.

— Itt maradsz disznó! — ordította Petur.

De egy pillanat alatt mintha mást gondolt volna, fogta a kiürült üveget, Weisz kezébe nyomta s szaporán mondta:

— Na menjen, Weisz, hozza ezt újra tele.

És úgy látszott, mintha azzal módot akart volna adni önmagának, Weisznek is, hogy Weisz elsiessen s azután ne jöjjön vissza. De még be sem tette maga után Weisz az ajtót, amikor újra rákiáltott:

— Weisz! ... álljon meg!

Weisz visszafordult, az üres üveget a nyakánál fogva tartotta, az a lábszárát érintve lógott lefelé.

— Vigyázzon ám és el ne essen, mert odakünn sár van és ha elcsúszik, könnyen eltörhet az üveg, mert... az üveg... nagyon törékeny holmi ám...

Ebben a pillanatban előrántotta revolverét s keresztüllőtte az üveget.

Durranás, füst, az üveg csörömpölve hullott a küszöbre. Duhayné felsikoltott, Weisz állt megmerevedve.

Petur nagyot kacagott, azután leült az asztalhoz.

— Mehet, Weisz úr.

Duhay, aki úgy érezte, hogy megnemtámadási szerződésben áll Peturrál, fejcsóválva mondta:

— Miket csinál ez a vadmarha!

A főorvos harsány nevetéssel megadta a jelt, mindnyájan újra elkezdtek kacagni, annyira, hogy jóideig szóhoz sem jutottak. Weisz már nem volt látható.

Legelőször Duhay komolyodott el:

— Azért lőni marhaság volt. Hátha közelben jár egy vörösőr és meghallotta. Még kellemetlenség lehet belőle.

Petur legyintett:

— Csak ne respektáld olyan nagyon azt a vörösört.

Nagyon bedőltél ennek a komédiának, amint látom. Proletárfarsang ez, barátom, azután majd jön a böjt.

Az asszony:

— Ugyan hagyják, ne politizáljanak. Utálok ezt a folytonos politizálást. Majd egyszer vége lesz ennek is. Megsegít bennünket az Isten.

Duhay:

— De ha eltaláltad volna! Nem az üveget, hanem őt. A lábát, vagy hasbalőtted volna.

Petur nevetett:

— Tudod mit? Akkor pechje lett volna.

— Emlékszel, mikor az... izé csárdában, tudod már, átlőtted a klárinétos kalapját?

Petur elcsodálkozott.

— Mikor megborotváltattuk a bandát a háztetőn.

Petur csucsorította a száját, ráncolta a homlokát:

— Valami rémlik... de hogy kalapot lőttem át, arra nem emlékszem.

— A legfenomenálisabb pedig az volt, hogy a borbély, miközben a cigányokat borotválta, félt tőled és szüntelen rád pislogott. Úgy borotvált tehát, hogy nem is nézett oda.

Petur mosolygott:

— Igen, erre emlékszem. Azután énekeltettem lenn az ivóban a borbélyt. Hogy nekikerekedett a kedve s milyen betyárosan tudta elkurjantani, hogy: még az éjjel zsandárvérrel írom a nevemet ki.

És elkurjantotta most ő maga a nótát, elejétől végig, mind a két strófát.

— Szép nóta! Gyönyörű. Soha nem hallottam — rebegte Vályi-Verasek.

Duhay legyintett:

— Régi nóta. Sehol az országban nem ismerik, de itt a környéken gyakran hallottam.

— Szeretném megtanulni.

— Na, ide figyelj — ajánlkozott Petur s még egyszer elkezdte, most már igen halkán, énekelni a nótát: Ha bemegyek, ha bemegyek az abonyi csárdába...

Vályi-Verasek papírt keresett a zsebében s közben

zavaros boldogságérzés öntötte el, amint Petur előzékenyen hozzáhajolt s lassan énekelt neki.

— Adj kérlek egy ceruzát! — rebegte Duhayhoz.

Ebben a percben elkezdett a kutya odakünn ugatni.

Mind erősebben és erősebben. Benn elhallgattak, figyeltek. Erős kopogtatás hallatszott. Egymásra néztek.

— Lehet! — kiáltotta Duhay.

Nyílt az ajtó s egy egyenruhás vörösőr lépett be rajta. Sovány, magas, beesettképű, középkorú ember.

— Jó estét — köszönt.

— Jó estét — viszonzta két-három hang.

Petur elfordította tekintetét a vörösőrről. Az állt, megmerevítette az arcát:

— Mi megy itt, kérem? Dáridó?

És körülnézett a szobában, tekintete kissé elidőzött a borosüvegeken s poharakon. Duhay felelt:

— Nincs itt semmi dáridó. Üldögélünk s beszélgetünk.

— Azokban az üvegekben persze kútvíz van ... Szabad egy poharat?

Az asztalhoz lépett, fölemelt egy poharat s megszolgált. Petur már belevágott:

— Ne szaglásszon itt semmit, bort ittunk. Nem tagadta le senki.

— Rendben van. És az alkoholtilalom?

Petur nem válaszolt. Hallgatni akart. Kvassay enyhíteni próbálta a helyzetet:

— Ugyan kedves barátom, ne legyen olyan szigorú. Az alkoholtilalmat, sajnos, mi is megtartjuk, mert nem áll módunkban inni ...

A főorvos:

— Nem úgy, mint Sztupkó elvtársnak, aki a direktorium elnöke. Aki egyébként szintén megtartja, mikor alszik.

Kvassay:

— Az, hogy az ember véletlenül egyszer egy félpohár bort megiszik, még nem áthágása a tilalomnak ... Igyék inkább maga is egy pohárral, jó az ilyen hidegben.

A vörösőr:

— Én nem iszom. Önök azonban itt mulatoztak, késő éjjel, hisz' dalolást is hallottam. A hídtól is látni a kivilágított ablakokat...

Az asszony fölszisszent. Nincsenek becsukva a spaléták! Ki-be mászkálnak s egyiknek sem jutott eszébe!

— Valami lövést is hallottam, talán az is itt történt, vagy a fene tudja mi...

— Lövés? Na arról aztán igazán nem tudok. Pedig én itt ülök egész este az elvtársak közt.

A vörösőr gúnyosan mosolygott:

— Talán urak között?

— Jó, hát urak közt.

Petur mereven nézett le a földre. A vörösőr kissé zavart volt. Duhay még csak fokozta zavarát:

— Valamit én is hallottam, éppen mondani is akartam. De én meg éppen azt hittem, hogy talán maguk löttek valaki után, nem is lehetett messze innen.

— Én nem hallottam semmit — jelentette ki meggyőző egyszerűséggel Kvassay. — Pedig nekem olyan fülem van, mint a nyúlnek.

A vörösőr nem tudta, hogy erőltesse-e most már a dolgot azzal a lövéssel, nem követ-e el ostobaságot vagy igazságtalanságot. De attól is tartott, hogyha hitelt ad ezeknek a beszédeknek, nevetségessé válik. Mert nagyon is ügyeseknek látszanak ezek a burzsujok! Tanácstalanul állott, szinte egészen kikökkenve abból az egyenes vonalból, amelybe beállította magát. Legszívesebben elment volna, de ennek nem találta meg hamarjában a formáját. Talán leginkább az az aggodalom marasztotta még, hogy a távozása után majd nevetnek rajta.

— Igyon egy kis bort — mondta az asszony hirtelen s már nyújtotta is feléjé a poharat. És még hozzátette — mi is oszlunk már és lefekszünk.

A vörösőr elfogadta a bort s a poharat egy hajtásra kiürítette. Duhay mosolygott:

— Én nem vagyok alkoholista, de azért azt tartom, hogy néhanapján nem rossz egy kis itóka, ugye, elvtárs?

A vörösőr ebben a pillanatban megbánta, hogy elfogadta a bort. Magyarázkodni volt kénytelen:

— Az alkoholtilalomra nem is azért van szükség, hogy senki soha ne ihasson egy pohár bort se, hanem hát annak egészen más... alapelve van — nem talált értelmesebb szót.

— És ez a vörösőrökre nem is vonatkozik, igaz-e? — zúditotta rá Petur, felütve a fejét és szűrő tekintettel tűzve a vörösőr szemébe. — Különösen, ha szolgálatban vannak, igaz-e? Valakinek csak el kell kobozni a burzsuj elől azt a mérget, igaz-e? Ahelyett, hogy hagynák, hadd ölje meg, hadd butítsa el s hadd döntse romlásba őket — igaz-e?

A vörösőr a feje búbjáig elpirult, még a füle cim-pája is kárminpiros lett. Ajkába harapott s hangot sem tudott adni.

— Hagyd, kérlek, Pista. A vendéget nem illik megsérteni. Nagyon derék ember — így beszélt Duhay s fől is állt, odalépett a vörösőrhöz s pártfogólag verdeste meg a vállát.

— Hogyne, hogyne. Nagyon kitűnő ember. Sőt kiváló! Mondja, mi maga civilben? Suszter? Vagy szabó? — és Petur kacagott. ,

A vörösőr körül forgott az egész szoba. Kínjában kifejtette:

— Borbély.

— Á, brávó, Figáró, brávó, bráviszimó!... Mondd, te Matyi — ez a Duhay keresztnéve volt, — nem ez a derék hős beretválta meg azokat a cigányokat anno dacumal? Nagyon hasonlít arra a fickóra.

Duhay feszültnek érezte már a húrt s pislogott a szemével Petur felé, hagyja már abba. Petur bort töltött s nyújtotta a vörösőr felé. Az sápadt volt, a szeme égett. Csak egy-két pillanatig habozott, azután elvette a poharat s gyors mozdulattal kiöntötte a padlóra a tartalmát. Lefelé nézett, el is akarta hajítani a poharat, de azután mégis odavitte az asztalhoz és letette.

A vörösőr noteszt, ceruzát vett elő s Peturra mutatott az ujjával:

— Önt felírom. Igazolja magát!

Petur gúnyosan nevetett.

— Mi a neve?

— Nekem?

— Igen, magának.

— Balabán Athanáz! — és újra felkacagott.

A vörösőr várt. Sejtette, hogy ez a név is komédia.

Azután:

— Valami írást kérek.

— Tőlem?

Odakünn megint ugatni kezdett a kutya. Figyelni kezdtek. Az ugatás gyors tempóban vált mind dühösebbé, hangos kiáltás: „rúgj bele a dögbe”, lépések — az ajtó kopogtatás nélkül fölvágódott. Egyenruhás, alacsony, vézna emberke állt az ajtóban; mögötte a homályban többen mozgolódtak. A vézna emberkét látásból ismerték, a helybeli vörösőrség parancsnoka volt. Petur nem tudott kilépni szerepéből:

— Háh! Új vendégek érkeztek!

A parancsnok cvikkeres szemével nyugodtan ránézett Peturra, valami szürke, tompa szenvtelenséggel, de annál kérlelhetetlenebbül ellenséges távolságból. Petur gyűlölettől torzított mosollyal állta ezt a tekintetet, de a másik szempárnak merevsége megmutatta, hogy sorsa elvégeztetett. A szobában ülők csalhatatlanul megéreztek a pillanat tragikumát s még a lélekzetük is elállt.

A vézna emberke most az ajtó felé fordult érdeklődve, mert ott már az egyik ór rálépett az üvegcserepekre s lehajolva fürkészte, vajjon mi az. Azután a vézna emberke kérdezőn tekintett a szobában feszengve álló vörösőrrre:

— Van valami jelenteni valója, Mihály elvtárs?

— Igen, van. Éppen most akarom az egész társaságot igazoltatni.

— Éppen most? Mióta van itt?

— Nemrég érkeztem. A hídon jártam, amikor feltűnt, hogy világosság van és...

— Nemrég érkezett? Talán diskurált eddig? — és a parancsnok igen élesen nézett a vörösőr szemébe.

Az nagyon is határozatlanul mondta:

— Kikérdeztem őket...

Ez a határozatlanság sem tetszett a parancsnoknak.
— Bort ittak, látom.

Ez igazában kérdés volt, de senki sem felelt rá.

A parancsnok most meglepetésszerűen Vályi-Verasekhez fordult:

— Ön kicsoda?

Az asszony felelt:

— Vályi-Verasek Antal, festőművész. Vendégségbe jött Budapestről...

A parancsnok csodálkozva nézett az asszonyra:

— Nem magát kérdeztem.

— Vályi-Verasek vagyok — mondta ki fátyolos hangon a festő.

— Magukat ismerem — szólt a parancsnok az asszony felé. — Azokra vagyok kíváncsi, akiket még nem ismerek.

Petur felé intett a tekintetével.

— Ez az úr kissé illuminált. Olyan szalonspicce lehet — és gúnyosan nézett szét a szép nagy szobában. — És azt mondják, hogy részegségükben őszintén megmutatkoznak az emberek. Kissé gúnyosan fogadta az érkezésünket...

Hirtelen Mihály vörösőr felé fordult:

— Maga, mi a csodát csinált itt eddig?

— Ivott velünk — közölte egyszerűen Petur.

— Űgy. Mindjárt gondoltam. Azért lettünk volna hát mi az új vendégek. Mennyit ivott?

— Egy pohárkával. Én adtam neki — sietett beleavatkozni az asszony.

— Hagyja, nagyságos asszonyom, ne vállalja magára. Nem lovagok ezek. — Én adtam neki. De erőszakkal tukmáltam rá, nagyon kapálódzott, sehogy sem akart inni. Öntudatos proletár a szerencsétlen.

A parancsnok hidegen nézte Peturt, hallgatott, mintha várta volna, hadd eressze meg egészen a kantárszárat.

Petur észbekapott s elhallgatott.

A parancsnok:

— Lövések is hangzottak ezen a tájon. A folyam-

mérnökségi hivatalnál álló őr telefonon jelentette, hogy több lövést hallott innen a telep felől.

Mindenki csodálkozva bámult, egymásra nézegettek, tagadólag rázták a fejüket.

— Itt lövés nem történhetett! — vágott bele Mihály vörösőr, most már dacosan, szívében elpártolásra készen a parancsnoktól s az ügytől, amit az képviselt.

— Magát nem kérdeztem, mert maga hülye. Azonfelül korrupt is. Már mehet is. Menjen be a központba s majd holnap jelentkezzék nálam.

Mihály vörösőr szó és köszönés nélkül elindult.

Kvassay próbálta megismételni a Duhay trükkjét, mely egyszer már oly kitűnően bevált:

— Valami durranást én is hallottam, még pedig egész közelből. Hogy lövés volt-e, nem tudni, de aligha lehetett más...

Duhay is föltalálta magát:

— Én nem hallottam, pedig nekem olyan fülem van, mint a nyúlak.

A parancsnok lesújtóan mosolygott. Kicsit gondolkodott, majd az egyik társához intézte:

— Mi a fenét csinálhattak ezek? Talán... célba lőttek üvegekre?

Odalépett az ajtóhoz, felnyitotta, gyufát gyújtott és kotorászott az üvegcserepek közt.

— Na, mindegy, nem lenne fontos csak annyiban, hogy akkor valamelyiknél lőfegyver van... Talán mielőtt egyenként megmotoztatnám valamennyiöket...

Petur a zsebébe nyúlt:

— Tessék, itt van. Nem hinném, hogy másnál is van itt revolver.

— Ezt be kellett volna szolgáltatni, már régen, záros határidő alatt. Még márciusban!

— Én a tanyákon tartózkodtam, semmiről sem tudtam.

A parancsnok megnézte a revolvert, ujjáival megforgatta a dobját.

— Egy golyó hiányzik. Szóval egy lövés történt, a többit, úgy látszik, Schwarcz elvtárs hozzahallucinálta.

— Persze, hogy hiányzik. Én lőttem ki, sohasem tagadtam.

— Kérdeztem és nem felelt. A lövések felől is kérdezősködtem.

— Nem tőlem... Keresztüllőttem vele egy borosüveget.

— Hm. Ha ember nincs, jó a borosüveg is, mi?

És mintha valamennyi jelenlevőnek magyarázná, ördögi nyugalommal, de igazában talán csak szigorúan visszaparancsolta az indulatait:

— Nem érdektelen ember.

A revolvért a kabátzsebébe tette, rajta hagyva a kezét:

— Mi a neve?

— Petur István.

— Solymár elvtárs, írja fel valamennyinek a nevét és lakását. Petur István polgártársat pedig letartóztatjuk s visszük magunkkal.

— Engem?

Erre a kérdésre a parancsnok nem felelt. Már rá sem nézett Peturra. Hanem Solymárhoz fordult:

— Meg kell bilincselni, mert a sötétben megszökhetik.

— Engem?

Mivel feleletet erre a csodálkozására sem kapott, fékezhetetlenül, rekedt bőgéssel kezdett ordítani:

— Engem ti nem bilincseltek meg. Engem ti...

Ebben a pillanatban, mint elektromos kisülés, villant fel az értelme:

— Engem bevihettek. Be is zárhattok. Jó!

És mintha minden más elképzelhetetlen lenne a számára, lélekben nem akarta, nem tudta magát megadni:

— De... figyelmeztetek benneteket, piszkos gazemberek, hogyha egyszer ennek a zsványkalandnak vége lesz, ha egyszer lejár ez a pünkösdi királtságotok, akkor az Isten legyen nektek irgalmas.

A parancsnok:

— Meg kell bilincselni.

— Enge-e-m? Te csirkefogó, te vörös patkány, te-e-e...

Odaugrott a parancsnokhoz, arcát annak arca elé lökte, a szeme kidülledt, az egész feje vörös lett s jobbkezeének egy hirtelen mozdulatával fölpeckelte a parancsnok állát. A parancsnok megtántorodott, de Petur már a következő pillanatban lezuhant s elterült a földön, mert a parancsnok villámgyorsan rántotta ki zsebéből a revolvert s annak fogantyújával halántékon vágta Peturt.

— Szent Isten! — sikoltott fel az asszony.

A fegyverükhöz kapó vörösörök állva maradtak, a társaság tagjai riadtan ugrottak fel. Vályi-Verasek karosszékében valósággal megdermedt. A parancsnok megigazította a félrecsúszott cvikkerét:

— Kánya elvtárs, szaladjon el egy járműért. Amilyent leghamarább talál. Ha nem térne magához, azon viszik el, maga meg Solymár. De mindenesetre még akkor is meg kell bilincselni. Mert útközben is magához térhet s még akkor is megkísérelheti a szökést.

Az asszony elfojtott zokogással térdelt az elalélt mellé s kezét annak fejére tette. A főorvos is már mellé térdelt és sietve gombolta ki a gallérját, ingét; hanyatt fordította és halkán mondta az asszonynak:

— Nincs semmi baj, mindjárt magához tér... Vízet és egy törülközőt kérek.

Ebben a pillanatban már föl is nyílt Petur szeme s révetegen bámult a mennyezetre.

Vályi-Verasek még mindig nem mozdult, úgy vert a szíve, hogy azt hitte, mindjárt elájul. Halálfélelme mögül, mintegy messze távolságból megdöbbenve pillantott önmagára: ez lett hát a diadalmas örömből.

A parancsnok föl-alá járt, azután megállt Solymárral szemben:

— Külön fegyveres őr álljon a cellája előtt! És minden nyomozónak ki kell adni az utasítást, hogy a legszigorúbb kutatóssal derítsék ki egész jelenét és múltját. Kikkel érintkezik? Kikkel áll összeköttetésben? Átkutatni a lakását. Minden iratot, levelet le kell foglalni. A szomszédait, hozzátartozóit kihallgatni... Rendkívül veszedelmes alak! Csak rá kell nézni és már bizonyos lehet az ember benne, hogy a gáztettek egész légióját

követte el egy életem át... Nem hiszem, hogy csalódnék, nekem kitűnő blikkem van.

Mikor már a parancsnok elhallgatott és közönyösen, gondolatlanul nézett maga elé, Duhay odasompolygott hozzá:

— Parancsnok elvtárs, az Isten szerelmére, mi lesz velünk?

A parancsnok csodálkozva tárta szét a két karját:

— Mi lenne?

— De hiszen mi nem csináltunk az égvilágon semmit. Oly ártatlanul estünk az egészbe, mint...

A parancsnok tünődve:

— Semmit. Alkoholtilalom áthágása, ez a legkevesebb!

— De hát ezért csak nem büntetnek meg bennünket?

— Az már nem ránk tartozik. Mi csak a jelentést tesszük meg.

— De mégis, mit gondol, parancsnok elvtárs?

A parancsnok megvetőleg mérte végig Duhayt:

— Nem olyan egyszerű az eset. A lövést s így közvetve a lőfegyvert is valamennyien egyöntetűen letagadták. Félre akartak bennünket vezetni. Hogy egyebet ne is mondjak.

Duhay körül forogni kezdett a világ. Szörnyűség! Minderre így nem is gondolt. Börtönbe vethetik. Vége van, megőrül, nem lehet elviselni!

— De miért van úgy megijedve? Csak nem képzeled, hogy levágják a fejét?

— Rettenetes! — Csak ezt tudta rebegni.

— Na látja! Maga is egy igazi ellenforradalmár.

Még ez is!

— Miért mondja ezt, parancsnok elvtárs?

— Mert úgy fél tőlünk!

És a parancsnok dermesztő gúnnyal mosolygott.

TANYAI TÖRTÉNET

CSENDŐRÖK! — mondta a gulyásné és tekintetével a messze országúton baktató két lovasra meredt.

A gulyás is arrafelé bámult, már ő is észrevette a figurákat.

— Csendőrök? ... Lóháton? — kérdezte az öreg béresné és az országútnak irányította az arcát, de csak a levegőbe meredtek a szemei, nem látott el odáig.

— Azok. Két lovascsendőr — felelte a fiatalasszony.

— Merről gyönnék?

— A csárda felől.

— Mennek Soltra. Gyakran látni őket. A múlt héten is mondta a Jóska ... Ugye, Jóska?

A Jóska gyerek egészen belemerült a látványosságba, nem is felelt; a csendőrök, puskával, karddal, szép lovakon, messziről is lehet látni a kakastollak lobogó díszét.

— Soltra mennek — vélte a gulyás is — vasárnap van, hát benéznek a kocsmákba.

De csak úgy magának magyarázta ezt a gulyás, mert hát, isten tudja, a meglett embernek is szenzáció, ha csendőrt lát, de nem olyan lelkesítő, mint a gyerekeknek. Nemcsak vitézség, fegyver, tarka dísz és kakastoll; egy kicsit fél is az ember a csendőrtől ... Soltra mennek ... Talán ... De ide is jöhetnek.

Ott pihentek a ház előtt, mert vasárnap délután volt. A gulyás, pödörített kisbajuszú, csinos ember, egy fölfordított dézsa fenekén ült, a felesége a gyalogszéken, az öregasszony, a béresné, a földre összehajtogatva letett

hamvason. A gulyás piros, nyers cseréppipából pipá-
zott. Eddig lassan, vontatva beszélgettek, de most, ami-
óta a csendőrök felbukkantak, éppencsak hogy megtár-
gyalták őket, hogy látszanak, gyönnnek, valahová men-
nek, azután nem jött több szó az ajkukra. A gyermek
képzete megeredt, a fiatalasszonyé is, a fiatal nő hason-
latos a gyermekhez. A béresné meg a gulyás elméjét
komorabb gondok feszegették. A gulyás arra próbált
valahogy visszaemlékezni, hogy a falubeli kocsmában,
Apostagon, a mult vasárnapi verekedésnél nem történt-e
valami baj. Mert baj ugyan történhet, de nem olyan-e,
ami miatt törvény elé kerülhet az ember. A fene a ko-
misz kocsmáját, jobb lett volna akkor is itthon maradni,
aludni... Az öregasszony meg azt bánta már nagyon,
hogy olyan telhetetlenül lopják a zabot a padlásról. Mert
igen sok zabot hordtak el onnan mostanában. Legalább
most úgy becsülte fel, hogy igen sokat. A legényfiuk
Ferenc, vitte a zabot éjszakánként Dunaegyházára, húst
hozott érte a hentestől és bort a kocsmárostól.

A csendőröket most nem lehetett látni, elfödte őket
az istálló. Az országút, amelyen haladtak, a tanyától fél-
órányi járásra, a határon vezet el. Két távoli községet
köt össze nagyívű kanyarodással, Dunavecset és Soltot,
az egyik a tanyától északnyugatra, a másik délkeletre
fekszik. Vecse felől jöttek a csendőrök, Solt felé men-
nek, ha ugyan oda mennek. Az országúttól keskeny
kocsiút fut a tanyáig, ennek túlsó végét nem látni, a
ház elől ezt is elfödi az istálló.

A kis Jóska már elszaladt a kúthoz, mert onnan
láthatta a csendőröket. Ha néha-néha elléptetnek is az
országúton, mégis szűkösen adódó látvány ez a szem-
nek. Legtöbbször üres az országút, ha egy-egy vándort,
vagy magányos parasztembert látni rajta, meg porzó kis
parasztkocsit, csak néha akad valami, egyszer négyfo-
gatú hintó, másszor cifra cigányok, nemrégiben sok-sok
marhát, ökröket, kis borjúkat is hajtottak; az is szép,
mikor a gabonát szállítják Nagy-kútról négyökrös sze-
kerekkel, öt, hat, nyolc szekér is megy egymásután,
vagy ha cséplőgépet huzatnak. Egyszer nagyon régen,
talán már van két esztendeje is, egy csapat huszárt lá-

tott
felé,
háto
pusi
rag;
min
csiz
dala
tik l
ilyen
ugra
nok
bold
a ka
mag

totta
élén

bere
Hog

a fe
észe
riasi
lán
anny
jána
leni
ha a
pán
hogy
meg
ütöt
dara
mint
hátá
szala
dott,

tott vonulni, akkor lélekszakadva szaladt az országút felé, de már nem érte el őket. Most csendőröket látni, lóháton; a csendőr a legnagyobb úr a világon, kardja van, puskája van, sok hosszú kakastoll a kalapjánál, a nadrágja belül szürke bőr, zsinóros a ruhája, bojtja is van, mindenféle fényes szíjak és csillogó csatok, nyáron is csizmában jár, sarkantyús csizmában. A csendőr csodálat és irígység tárgya, nem verhetik meg, nem győzhetik le, ő veri a rablókat és a nagy, erős legényeket, sok ilyesmit hallott már, hallotta, hogy két szál csendőr szétugrasztotta a falu egész legénységét, zuhogtak a pofonok és a puskatussal is odavágtak. És ő, a diadal, a boldogság, a csendőr le is löhet embereket, zsiványokat, a kardjával is agyonvághatja azt, aki nem adja meg magát.

— Ide gyönnék! Ide gyönnék a csendőrök! — kiáltotta vad örömmel a gyerek és futott a ház elé.

— Ide gyönnék? — kérdezte a fiatalasszony és felélenkült, kigyúlt a szeme, felugrott és indult a kút felé.

— Csak nem ette meg őket a fene! — ijedezett a béresné és ránézett a gulyásra, aki nyugodtnak látszott. Hogy vajjon mit szól ehhez.

A gulyás erőltetett, dacos nemtörődomséggel ült és a felesége után sandított gonoszkodó szemmel, mert észrevette az asszony nekivadulását. És mert őt megriasztotta a csendőrök jövelete, azt gondolta, hogy talán bizony az asszony az ő bajának örül legbelül, de annyira, hogy nem is tudja elleplezni, az istenit az anyjának... Mert hogy a multkor az ispán miatt kegyetlenül megverte az asszonyt, talán agyon is ütötte volna, ha az ispán közbe nem veti magát. Komiszkodott az ispán az asszonnyal, az asszony meg csak állta, túrta, alighogy rá-rászólt, sőt nevetgélt és maga is viháncolt. Ezt meglátta a gulyás véletlenül, jó ideig leste, azután rajtuk ütött. Nagy civódás volt, verekedés is, az asszonyt egy darab kötéllel ütötte, úgy ordított, visított az asszony, mintha ölték volna. Még most is meglátszanak a testén, hátán, karján és a lábaszárán a hurkák, az ütések lila szalagjai. Az ispán előtt ütötte, istentelenül káromkodott, de végre mégis az ispántól meghátrált, le is csön-

desedett. Az ember félti a kenyerét... De az eset óta gulyás és gulyásné olyanok, mint az ellenségek. Alighogy egy-egy szót szólnak. A gulyás nem tudja elfelejteni, amit akkor látott, az asszony meg úgy tesz, mintha rajta esett volna valami nagy igazságtalanság. És most „a gonosz”, mintha azt sejtene, hogy valami baja lesz az urának, mintha csak azt várná nyugtalanul, türelmesen, kéjes örömmel. Ott áll a kút mellett, rátámaszkodva a kút kávéjára, a szellő a piros szoknyáját lobogtatja, lábszáraihoz feszíti, ott áll, bámul, szép, erős asszony, nézi, várja a csendőroket.

— Vajjon kit keresnek? — tanakodott az öregasszony.

A gulyás nem szólt, erősen szította a pipáját.

— Te Marci! — nógatta a béresné.

— Engem nem keresnek, azt tudom.

Az öregasszony egyre nyugtalanabb lett, föltápáskodott, indult befelé a házba.

— Fölkeltem már az én emberemet...

„A fene azt a zabot ette volna meg ott, ahol tette.” Mindig mondta ő, hogy nem kell bántani. Mert az az átkozott úr azt is megolvassa szemenként. Hát észrevette. Azért nem szólt semmit, mert észrevette. Jajjajjaj... jaj...

A béres benn aludt a szalmafonatú vackon. Délután volt, meleg volt, jólesett neki. Az ablakra sötét kendőt akasztottak, hogy homályos legyen a szoba. A béres feje is zöldülő-sárguló feketekendővel volt fődve a sok légy ellen. Az öregasszony levette a kendőt és megmozgatta az ura vállát.

— Hallja-e, Mátyás?

Az ötödik, hatodik ébresztésre fölmordult a Mátyás:

— No mi az? Mi bajod?

— Gyönnék a csendőrok.

— Micsoda? Mi az?

— Csendőrok.

— Csendőrok? Itt vannak?

— Most gyönnék az úton. Mindjárt ideérnek.

A béres felült a vackon:

— Mit akarnak?

— Hát én nem tudom. Vajjon nem a zab miatt gyönnek-e?

— Á-á...

— Hát ha mégis...

— Én nem tudok semmit, én nem is láttam egy szem zabot sem... Biztosan valami redves cigánynépet keresnek.

A béres nyugodt volt, de azért az álom elszállt a szeméről. Ülve maradt a vackán. Az öregasszonyra, aki ki akart menni, ráripakodott:

— Itt maradj! Ne táncolj, mint a kergebirka.

— Hát hogy nem azt a zabot ízélik-e, a fene hogy ette...

— Elhallgass már vele! Addig jártatod a szád, míg... De majd betapasztom én, ne félj. Nagyon kellett mindig a husika meg a borocska, most aztán meg vagy ijedve, ugye?

— Ugyan ne mondjon már kend ilyent, mert igen csúnyát mondok kendnek... Még hogy nekem kellett. Hát én mondtam mindig, hogy elég legyen már, mert még meglátja az uraság, hogy fogy, hogy a szeme folyjon ki...

— Ejnye, azt a... Még hogy letagadod, hogy te bujtogatnál mindig? Hogy te voltál a boszorkány!

Behallatszott már a dobogás és hogy odakünn erősen prüszkölt a ló. A béresné Isten és Jézus nevének halk, szapora emlegítése közben kitípegett. A csendőrök ott álltak már az udvaron. Az egyik, tizedesi rangú, most szállt le a lováról. A béresné rikácsolva, türelmetlenül bekiáltott a házba:

— Gyöjjön már ki, Mátyás!

A béres csóválta a fejét, szidta az asszonyt, de kiement. Mindnyájan álltak, várakozón bámultak a csendőrökre. A csendőrök, ahogy megérkeztek, nem tisztelegtek, a tanyaiak se köszöntek nekik, csak az öregasszony énekelte vontatva:

— Jó-ó napot agyon Iste-en.

És olyan nyájas, barátságos képpel nézett rájuk, hol az egyikre, hol a másikra, mintha örülne a jöttükön. A béres nyugodt maradt, a gulyás még dacosabb lett, a

gulyásné pedig már nem örült egy cseppet sem, izgalma kellemetlenre változott, bár semmi rosszat nem gyanított. De azért jól megnézte, hogy az egyik csendőr, a tizedes, szép, szőkebajszú legény, a másik őrzető — most cihelődik le a lováról — nagybajszú, csontosképű, ijesztő, morc ember. A csendőrök végignézték a tanyaiaikon, az őrzető rászólt az öreg béresre:

— Tartsa kend ezeket a lovakat!

A csinos tizedes hetykén előresétált, sajátágosan gögös, tisztákat utánzó testtartással és járással, a szemhéját kissé összehúзва, jól megnézte a fiatalasszonyt. A friss szellőben lobogott a kakastoll dísz, a szürke, kopott környezetben rikített a ruhájának élénk színe, tündöklött rajta a sok szíj, csat és fegyver. A Jóska lélekzete megnehezült az izgatott bámulásban: sárga bojt a kardon, a furcsa formájú kalpagon is zöld zsinór, elől rajta címer, a derékon tölténytáska, oldalt még egy tásk, minden szép, tiszta új, csak egy kicsit poros. Különösen megragadta a gyermek figyelmét a keskeny, fényesre lakkozott fekete szíj, mely a kalapot az állon keresztül a fejhez fogta, mintegy ünnepies és szokatlan rámt adva a szabályos és méltóságteljes arcoknak.

— Itthon vannak mindnyájan? — kérdezte a tizedes és egyenesen maga elé nézett, egyikőjükre sem irányítva rá a tekintetét.

A béresné felelt:

— Itthon vagyunk...

A csendőr most rosszindulatú pillantást vetett a gulyásra, mintha tőle várta volna a feleletet. Meg már tisztában volt a helyzettel, két asszony van itt és egy gyerek, a két férfi közül az egyik öregember, a gulyás itt az ellenfél. Erős, jóképű, egészséges ember, fiatal, ingerlő! Ez ellen ágaskodik a virtus. Mint ahogy a vadász is a legkülönb vadra veti magát. És úgylátszik, a szép asszony is ennek a felesége... De most már az öregasszonyhoz intézte a további kérdéseit:

— Csak maguk öten laknak itt?

— Csak mink.

A fiatalasszony közbeszólt:

— Meg a Ferkó.

— Ki az a Ferkó?
 — A mi gyerekünk — felelte a béresné.
 — Az öreg a maga ura, mi?
 — Igenis.
 — Hát hol az a Ferkó?
 — Bement a faluba még reggel...
 Az öreg béres akarta tovább folytatni:
 — Bement a faluba a Bolemanékhoz, hogy...
 A csendőr ingerülten közbevágott:
 — Hány éves az a Ferkó?
 Az öregasszony felelt:
 — Tizenhét esztendő... hogy is... annyi, most
 van a tizennyolcadikban.
 Az öregemberhez fordult a csendőr:
 — Maga itt a béres, mi?
 Az öreg szinte büszkén vágta ki:
 — Igenis, vitéz uram.
 A csendőr kissé megütődött a „vitéz uram”-on, de
 mivel belül ágaskodott, acsarkodott, nem volt kedve rá,
 hogy mosolyogjon. A fiatalasszonyt kérdezte:
 — És maguk?
 — Én a felesége vagyok — az ura felé tekintett —
 az uram a gulyás.

Az öreg béresből megint kitört a beszélgetés ingere:
 — Tegnapelőtt, vitéz uram, cigányokat láttam erre-
 felé. Az országúton. Solt felé...

De benne akadt a szó. Mert a csendőr hirtelen fe-
 léje fordult egész testével, szétvetette a két lábát, a két
 öklét a csípőjére kapta és ebben a büszke helyzetben
 olyan lesujtóan nézett végig az öregem, hogy most már
 az is meghökkent. És szörnyű göggel, a szavakat húzva
 és fenyegetően hangsúlyozva, így szólt rá:

— Mondja csak... ki kérdezte magát?

És így mereven nézett az öreg emberre vagy egy
 percig. Ezalatt csend volt, senki nem is mozdult. A má-
 sik csendőr gúnyosan, egy cseppet sem barátságosan
 mosolygott, azután igazította illesztette magát. Mind a
 két csendőr láthatóan élvezte a hatalmat, amely a szót-
 lanná és mozdulatlanná ijesztett tanyai népről vissza-
 sugárzott rájuk. A tizedes, mintha csak elodázhatatlan

szükséggé vált volna most a fokozás, a gulyás felé fordult és színlelt közönyösséggel mérte végig, fejtől lábbig és vissza. A gulyás mindaddig egy szót sem szólt. Dacos, ösztönszerűen ellenséges indulattal nézett hol maga elé, hol a csendőrökre, de nem a szemükbe. Most mégis összekapaszkodott a tekintetük, a gulyásé és a tizedesé. A csendőrnek, akinek túlon túl megtetszett a fiatalasszony, ez volt most az első gondolata:

„Te vagy hát az ura.”

És még egyszer oldalt sandított az asszonyra, most a meztelen lábszárait nézte meg jól és fellobogott benne a kétágú vad indulat, hogy jó lenne ez az asszony egy ölelésre, vagy jó lesz ezt az embert megnyöszörögtetni, a férfit, a másik erős férfit megütni, hacsak egyszer is, kéjjel érezni, hogy az neki fáj, látni az arcát, azt a pimasz pofáját, amint eltorzul és hallani az állati bölgést, amelyet a kín, az ijedtség és a tehetetlenség vet ki a torkából. És szólt:

— Hát maga itt a gulyás...

— Én vagyok

A csendőr egy percet gondolkozott, hogy hogyan is kezdje, hogyan ugrassa a vesztébe leghamarább ezt a büszke, komisz parasztot. És lassan, a hangját meghalkítva, a szavakat elvontatva folytatta:

— Mondja csak... barátom...

A másik csendőr közelebb lépett. Türelmetlen lett, tágultak az orrcimpái.

A tizedes beszélt tovább:

— Mondja csak... barátom... hol vannak azok a disznók?

— Nem tudom, miféle disznók.

— Nem. De nem is kíváncsi rá, igaz-e? Csak úgy rávágja, hogy nem tudja.

És ránézett a bajtársára, az örvezetőre. Az gonoszul mosolygott, jóformán csak a szemével. Egyetértettek. Ebben a percben, őszintén, tiszta szívvel gyanúba vették a gulyást, annyira kívánták, hogy megüssék. „Alighanem elcsíptük a komát.”

— Gondolkozzék csak! Talán mégis... meg tudná maga nekünk mondani, hogy hová lettek az öreghegyi

csősz disznói... Gondolkozzék csak, aztán ne sajnálja a szót. Ne legyen olyan szemérmes.

A gulyás meghökkent ettől a beszéd-től, de rögtön elöntötte a harag:

— Az istenit azoknak a disznóknak, hát csak nem én rajtam keresik?

— Ne káromkodják, mert...

Az örvezető közbeszólt:

— Vágd szájon, az istenit a parasztjának!

— Megkaphatja hamar. Hát ne kertetjen, jó ember! Az éjszaka az öreghegyi csősz két hízó disznóját ellopták az ólból. A kutyáját megétették... Maga talán mégis csak tud róluk. Hogy hová lettek... Mert nem sok jót nézek ki a maga szeméből. Elz a tanya esik oda legközelebb. Ki más hajtotta volna el azokat a disznókat? Talán ez a vénasszony, mi? Aztán... tudja... a körülmények is maga ellen szólnak.

— De a jó istenért — szólt közbe ijedtségtől neki-bátorodva a béresné — egész éjszaka itthon volt, itt aludt a felesége mellett...

Az örvezető ráripakodott, még az öklét is meg-emelte:

— Ne pofázz, boszorkány!

A vallató tizedes pedig gúnyosan:

— Maga tudja? Maga talán egész éjszaka ébren volt, mi?... Mert az ilyen szendeképu jó ember...

És ekkor egész közel lépett a gulyáshoz és meglepő gyors mozdulattal felpöckölte az állát. A gulyásnak összekoccant a foga, odakapott a csendőr kezéhez, megmarkolta és erősen fogta. A csendőr indulata teljesen felszabadult:

— Ereszted el a kezem, az anyád...

— Azt a megváltó... — káromkodott az örvezető is — még dülakodik a zsivány!

És máris előrelépett és az öklével mellbevágta a gulyást. Az idomtalanul megtántorodott, a kalapja is leesett. A csendőr kezét eleresztette. A csendőr most, hogy a keze felszabadult, eszeveszetten, vérbeborult arccal ment neki, többször egymásután képenvágta a gulyást s

amint az hátrált, ment vadulva utána, ugyanúgy mellette a társa is.

— Csendőr úr, az Isten szerelméért... csendőr úr, ne bántsa! — kiáltozott a gulyás felesége és jajveszélő sírásban tört ki.

A Jóska gyerek, aki eddig szívdobogó félelemmel, szájtátva bámult, szintén sírva kezdett jajgatni és elszaladt messzire, az istálló mögé, ott át az árkon, be a búzaföldre.

A csendőrtizedes őrjöngve ismételte:

— Nem tudsz a disznókról semmit, nem tudsz róluk, nem tudsz semmit?...

A másik csendőr balról szorosan mellette tartott lépésről-lépésre s egy kínálkozó alkalommal ő is odavágott. Öklével ütött, teljes szenvedélyes erővel, a gulyás arcát találta, úgyhogy az orrán rögtön kibuggyant a vér. Az ajka is megrepedt, a foghúsa alól is vér szivárgott ki, amint a száját nyitogatta, véresek voltak a fogai. A nagy, erős ember bőgve kezdett sírni. A felesége ekkor rávetette magát a csendőrré és a kezét tördelve, üvöltözve könyörgött, ne bántsák, jó emberek, az Isten irgalmára, ne bántsák, agyonütik és a testével, a mellével tolta el a csendőrt. A tizedes megállt, leeresztette a karját, egyszerre le is csitult, mintegy meghökkenve a vér láttán és a másokra, aki még a fogát vicsorogatta és emelte a kezét, keményen rászólt:

— Ne bántsd!... Hagyd már... Majd...

— Istenem, Istenem — sópánszkodott az öregasszony. A gulyásné a kötényt az arcához emelte, eltakarta magát és úgy sírt zokogó sírással. A tizedes lihegett, zavarodottan nézett jobbra-balra, azután összeszedte magát és mintha mindnyájukhoz beszélne, emelt hangon így szólt:

— Majd beszél most már értelmesen. Egy kicsit ki kellett nyitni a száját... Azt mondja, hogy nem tud a disznókról semmit.

A gulyás elfojtva, sziszegve káromkodott és az orra vérét törölgette bő ingujjával. A fiatalasszony dacos elkeseredéssel szólt a csendőrré:

— Nem tud hát. Itthon halt, velem volt, jól tudhatják maguk.

— Tudhatjuk, galambom? — szólt gúnyosan a tizedes.

— Tudhatják. Látják azt maguk jól. Hanem...

Az öregasszony végtelen elszántsággal, mintegy mártíromságra készen, ezt mondta:

— No, az a jóságos Isten látja, hogy nincs igazság a földön.

A tizedes mintha védekezett volna:

— Viselkedjék tisztességesen, akkor majd lesz igazság... Aki kezét emel ellenünk, az így jár.

— Nem emelt az kezét — kiabált siránkozva a gulyásné.

A csendőr nem szólt. Szétnézett, levette a kalapját, megsimogatta a homlokát, rápillantott a magával bajlódó gulyásra és az arca, a tekintete a kielégült szenvedélytől ragyogott. A társa gúnyosan, megvetőleg mondta:

— Nagyon lebetegedett a koma.

A tizedes az asszony felé fordult, a tekintetében kihívó, kínálkozó kacérság villogott és valami mosolyféle is megrezdült a szája szélén:

— Magának köszönheti, szép asszony, hogy ilyen könnyen megúszta. Mert tudunk ám mi másképpen is, ha muszáj... Azért nem kell mindjárt sírni...

Az asszony már nem sírt, a könnyeit törülgette. A csendőr folytatta:

— Nem a maga feje fáj tőle.

— De az enyém. Az én szívem fáj.

— Nono... Elmúlik az. Aztán nem leszünk mi mindig haragban.

A csendőr elsétált pár lépésnyire, a gulyás mellett ment el, megállt, szétnézett a tájon, mintha valamin tüdőznék, majd visszafordult és a gulyáshoz szólt, mert az asszony iránt való settenkedése kissé megpuhította:

— No... szedje össze magát. Aztán máskor jó lesz vigyázni!

A gulyás nem szólt, még mindig az orrával, a véres ingével piszmogott, hogy ne kelljen senkire néznie,

senkinek a tekintetét felfognia. Most nyomasztó csend volt, ez feszélyezte a csendőrt, zavartan keresgélt az eszével szavakat, még beszédre akarta bírni a fiatalasszonyt:

— Hát... egyszóval maguk itt nem tudnak a disznókról semmit. Nem láttak semmit...

Senki nem szólt.

— Mert nekiünk meg kell keríteni a tolvajt. Cigányok ma nem jártak errefelé az országúton?

— Májna nem.

A tizedes levette a kalapját, a zsebkendőjével megtörölte a homlokát és az arcát, odalépett a lovakhoz, megveregette a magáénak a nyakát:

— Öreg, itassa meg ezeket a lovakat. De egy-kettőre, mert indulunk!

És megint sétált, nézelődött, közben folyton törülgette magát és úgy sétált, hogy köröskörül megnézhetette a fiatal asszonyt, sunyin, kissé rejtegetve. Az asszony borzongva érezte és állta a tekintetét, mozdulatlan volt, a fogait összeszorította, de a szeme kigyúlt. Vegyesen, vadul hánytorogtak benne az érzelmek, valami büszkeség, diadalnak az érzése, de gyűlölet is és tehetetlen harag, „Meg tudnám fojtani a két kezemmel.” A gulyás oldalról inkább csak sejtette a csendőrt, semmint látta. Csak a szégyenen, a gyalázaton járt az esze, ami vele megesett. Irtózatosan feszengett benne a megbilincselte indulat, bicskával szerette volna metélni a „gazembereknek” a beleit, úgy érezte, hogy ki tudná most mindnyájuk alól rúgni az anyaföldet, le tudná szakítani az eget. De majd... majd... Nem lehet csinálni semmit.

A fiú, a Jóska, ezalatt visszasomfordált. Először az istállóig jött, annak a háta mögül hallgatódzott, a végéből a ház felé lesett. Mivel már csend volt és semmi riasztót nem látott, egészen odasompolygott. Ott állt már köztük, kémlelte a gulyást és meredt szemmel, tátott szájjal bámulta a két csendőrt, az örvezető rossz képét és a tizedes feszengő, csinoskodó mozdulatait. Minden gondolata és érzése egy határozatlan, nyüzsgő, tompa félelem volt. A tizedes is meglátta a gyereket, pózos kedélyesség öntötte el és megkérdezte:

— Szeretnél csendőrré lenni, mi?

— Nem — felelte a gyerek.

— Látja, szép asszony, még a gyerek is haragszik rá.

Az asszony nem szólt. A csendőrré folytatta:

— Nehéz hivatal ám ez a mienk.

Az asszony nem szólt.

— Akárhányszor életveszedelemben vagyunk mi.

Az asszony nem szólt. A csendőrré halkán, szinte csak úgy a levegőt fújva, fütyörészni kezdett egy más vidékről való nőt. És elővett egy kis feketetáblás jegyzőkönyvet, leült a gyalogszékre, lapozott a könyvecskében és szörnyen figyelő, iparkodó ábrázattal írni kezdett.

— Mi a maga neve? — kérdezte erőyes hangon a gulyástól.

— Ági Márton.

Azalatt az őrzető jó darabon elsétált, tanakodva nézett dél felé, a messze legelésző marhák felé, amikor visszajött, recsegő, csúnya hangján megkérdezte:

— Idetartoznak azok a marhák?

— Igenis, ide — válaszolt a béresné.

— Ki legelteti azokat?

— A Bandi gyerek, a kisbojtár.

— Hány esztendő az?...

— Tizenkettő, gondolom.

— Hát az nem tartozik ide a tanyára?

— De idetartozik.

— Nahát! Azt nem mondták!

Azzal elfordult és megvetőleg köpött. Majd hogy nem megint káromkodott. „Azt sem tudják kik, mik, meg hányan vannak.”

A béres csak most tért vissza a kútról, eddig itatta a lovakat. A tizedes felállt, becsukta, zsebre tette a jegyzőkönyvet.

— Mehetünk — mondta.

Megnézték mind a ketten a lovaikat, körüljárták, igazgattak a szerszámon, nyergen és csaknem egyszerre, ütemesen, frissen nyeregbe ültek. A béres ostobán le-

gyeskedett körülöttük, leste, hogy miben lehet még szolgálatukra. És kitört belőle a barátkozó vágy:

— De gyönyörű ló ez a pej!

A tizedes nevetett:

— Tetszik? Talán kéne, mi?

— Igen szép paripa. Én is huszár voltam...

— Ennek a szép asszonynak odaadnám. Kell-e magának?

Az asszony összeráncolta a homlokát, de nem sikerült a mosolyát elnyomnia. A tizedes derült meglepődéssel, diadallal mondta:

— No, Isten áldja meg... De... ha valamit megtudnának, vagy bármi gyanúsat tapasztalnának, azt jelentsek be a dunavecsei csendőrsparancsnokságnál. Ezt tartásuk kötelességüknek.

Szalutált, az őrzető nem, megindultak.

A tanyaiak egy ideig mozdulatlanul, szótlanul álltak, bámultak utánuk. Csakhamar látták, hogy amint egymás mellett ügetnek, egymástól elfordulnak a lobogó kakastolldíszek, egymás felé a két arc, nagy elégedetten beszélgethetnek. Talán a gulyáson nevetnek, vagy azt mondogatják, hogy milyen kemények lehetnek a fiatal-asszony combjai. Nézte mereven, gyűlölettel a gulyás is, aztán kitört belőle a tartogatott, feneketlen káromkodás. „Azt a megváltó atyaúrstenit nekik...”

„Hogy a tűz égesse meg őket. Hogy a föld nyelje el őket. Száradjon el a keze, amelyikkel megütötte.” Ilyeneket mondott váltakozva a két asszony is, a fiatal mégis leginkább csak azt a fekete „ragyásképut” szidta, aki bár rút volt, de nem volt ragyás.

— Mért nem kaptál föl egy szekercét, azt' mért nem vágta bele! — vitézkedett az öreg béres. — Engem ugyan meg nem mert volna ütni. De nem ám!

A kis Jóska ellódult és legújabb játékával, nádszá-lakkal kezdett játszani. Rövid, vastag és erős nádszálat vett a jobb kezébe, amelybe, a végéhez közel, kis lyuk volt faragva. Ebbe beillesztett egy, a baljával tartott hosszú nádszálat, amelyet a röviddel, erős lendülettel kiröpített. Nagy ívben, magasban szállt a hosszú nád-szál és messze, túl az istállón esett le... Elhányt nád-

szálakat keresgélt, amikor már valamennyit elröpítette, még egyet látott heverni a szontyolodott gulyás mellett. Elindult, hogy fölvegye, de megállt, meggondolta magát, eldobta a rövid nádat is. Nem merte fölvenni a szálát a gulyás mellől, maga sem tudta, hogy miért, mert azt érezte, hogy nem jó a haragos megvert körül settenkedni, hamar kaphat ő is a nyaka közé, az ember tovább szokta adni, amit ő maga kapott, a gyengébbeknek.

A tanyaiak szidták a csendőröket, még a szőlőcsősz is, akinek a dísznait keresik, még azt is a pokolba kívánták. A csendőrök másik úton, mint amerre jöttek, Apostag felé tartottak, már messze jártak, a tanyaiak közül már csak a fiatalasszony nézett utánuk. Most baktattak fölfelé egy kis dombnak, kis lovas, imbolygó figurák voltak, alig látszóttak, csak a dombtetőn élesedtek meg a vonalaik és sötét színük, a világosszürke ég háttére előtt. A fiatalasszony figyelté, tudta, hogy a balfelől haladó a tizedes, a csinos, szőke, a másik a rút őrzető.

A béresné lecsendesült, abbahagyta már a szitkokat, azon hálálkodott, hogy mégsem a zab miatt jöttek. Még jó, hogy semmi baj sem történt. Mindig is mondta ő, hogy vigyázni kell, nem kell azt a zabot bántani. Az öreg béres ifjúi erőt érzett tagjaiban, egészen felfrissült, bizonyította, hogy ő így, meg úgy, elbánná velük...

A gulyást nem tudták szólásra bírni, szomorú volt az és igen restelte, hogy sírt is. Később fel is állt és bement a „kis házba” — ez volt a gulyásék szobája — és benne dohánnyal és a pipájával foglalatoskodott, mintha azért ment volna be.

Múlt az idő, másról is beszéltek, az asszonyok tetek-vettek, kevesebbet gondoltak már mindnyájan a történetekre. A gulyás felesége egyszer be is ment az urához, nyájaskodni próbált, de az igen gorombán rámondult. Az asszony egykedvűen magára hagyta.

Már szürkült, amikor a Hetényi-major felől, átvágya a földeken, egy férfialak közeledett.

— Gyön a Ferkó! — mondta a fiatalasszony, megismerte az imbolygó járásáról.

A Jóska elindult elébe, eleinte szaladt, amíg csak

bele nem fáradt, hogy ő mondhassa el elsőnek, ami délután történt.

— Szegény, fáradt lehet — mondta az öregasszony, mert arra gondolt, hogy jó lenne pedig, ha elmenne még ma este „Egyházira” egy kis húsért, meg borért.

A Ferkó nevetve érkezett meg, örült, hogy nem volt itthon. Vigasztalta, félig komolyan, félig vigyorogva a gulyást:

— Ne búsuljon, majd legényükre akadnak még azok is!

— Elfáradtál nagyon? — kérdezte az öregasszony türelmetlenül és aggódva, hogy hátha nem akar elmenni azzal a „kis zabbal”.

Mégis rá lehetett venni a legényt, bár egy darabig ellenkezett, hogyha aranyat adnak is azért a zabért, ő akkor sem megy el. De az, hogy különben aludttej lesz vacsorára, megtette a hatását. Szörnyen utálta az aludt-tejet... Előszedték tehát a megfelelő, jól kitapasztalt görbe szöget, felnyitották a padlásajtót, kotortak egy kis zabot, csak annyit, amennyit a Ferkó éppen elbírhott egy foltos zsákban s mivel már sötétedni kezdett, útnak indították; másfél óra alatt megjárja az utat oda és vissza.

A gulyás kijött a házból és elindult a bojtár elé, az éppen hajtotta már befelé a marhákat; a béres az istállóba ment, az öregasszony meg a fiatalasszony füről-fáról kezdtek beszélgetni, a fiatalasszony a rossz papucsról azt tudakozta, hogy mikor lesz a vecsei vásár és arra gondolt, hogy akkor talán látja majd azt a szép, szőke csendőrt, igen nyalka legény és gyönyörű képe van neki; biztosan látja majd, mert a vásáron fel-alá járnak a csendőrök és vigyáznak a rendre, meg hogy verekedés ne történjék.

1920

ANYA

MESSZE ÉLEK anyámtól. De gyakran hallok hírt róla. Látni még sohasem láttam őt, elveszett gyermek vagyok, talán nem is tud rólam. Hogy haldoklik — mondta valaki róla, már jónéhány évvel ezelőtt. Aki ezt mondta, az szíve gyökeréig hazug ember, olyan valaki, aki ha azt mondja *őt*, akkor nemcsak az a valószínű, hogy három vagy tizenhét, hanem egész biztos, hogy zöld. Szóval egy közép európai átlagember. És én nem árulhattam el, hogy nem hiszem el, amit mond. Már csak azért sem, mert magamra maradtam volna, ő pedig a hamis tanúk millióit sorakoztatta volna fel ellenem. Beszéljünk a cserebogarak halhatatlanságáról — indítványoztam tehát.

Anya.* Napjai meg vannak számlálva — ismételtgették megint mások. Szőre borzas, csontja zörgős, szédelegve ballag — zúgták kórusban. Különben is elvete-mült, gonosz teremtés — szólt róla a lesujtó vélemény. Álnok. Becstelen. Vérfertőző. Emberevő. Méregkeverő. Csak így röviden, de teljes határozottsággal. A fülem hallatára. I-i-gen, ki-kiről is van szó? — dadogta egy idióta — nem is is-ismerem, de be-be-becstelen, e-e-emberevő, ri-ri-ringyó. Ha megütöm az idiótát, ezerévi fegyház. Ha csak szólok ellene — hivatalvesztés, bojkott, légelvonás, internálás, szanatórium és krematórium. Anya! Hallgatom némán tovább, hogy már ácsolják ellene a keresztet, melynek hossza az északi sarktól a déli sarkig húzódik s arra feszítik majd föl. Két kezét s a

* Ezt a novellát Nagy Lajos jelképesen a Szovjetunióról írta.

lábát szegekkel verik majd át, huj-huj, s világ ünnepe lesz, amint a keresztfán vergődve, halhatatlan kínok között átvonaglik a halálba.

Egy tömpeorrú finom emberke szűrös szemekkel fürkészte a lelkem s beírta fekete noteszába, hogy mindeknek nem örültem. Én az ajkamat összeszorítottam, az eszem kissé megszédült s a mellemben, a szívem táján furcsa, leírhatatlan érzés rezdült, amelynek nyomán mintha el akartam volna ájulni. Ebben az időben, éjszaka az erdőn, máskor elhagyott szobában fálnak fordulva láttam egy-két embert, akik úgy látszott, a könynyeiket törölték.

Sőt, valaki egyszer azt súgta, hogy anyám egészséges, nincs semmi baja. Néhány hétre meg is nyugodtam. Bocsássa meg nekem a fiúi szeretet elfogultságát. Elkerültem azután embereket, nagy sétákat tettem a friss levegőn, remek volt a napsütés, kellemesen simogatott a hús szél, a nagy cserfa pedig, amelyet szemlélődve körüljártam, vastag törzsével, óriási koronájával s dús lombozatával nagyon tetszett nekem és a kis tarka, játszadozó virágokon nevettem.

De újra és újra jött a hír. Hallottam, láttam, minden papíron olvastam, a falon, a kerítésen, a kéményen: több gyermekét elevenen megsütötte és megette. Piszkos. Nem mosdik, mert nincs szappana. Meg fog halni, mert meggyilkolják. Már nevelik is az angyalokat, kiknek szárnyai is nőttek — kis bubi szárnyak a kabátkák alatt — s kik gyakorlásképpen gyermekeket és aggodat csókolgatnak szüntelenül, már nevelik is az angyalokat, akik őt meg fogják gyilkolni. Meg fog halni, mert már haldoklik is. Már főbe is lőtte volna magát, de nincs revolvère. Még egy rongyos revolvère sincs! Visszont óriási revolvergyűjteménye van, mert nagyszabású gyilkosságra készül. Ágyban fekszik, nem is ágyban, hanem egy vackon, mert már hónapok óta nem tud mozdulni sem. Lábának nyoma mégis, amerre megy, a lópata nyoma. Na persze, az ördög lábáé. Továbbá kigyulladt az egyik veséje. Nincs is veséje. Feje helyén két citrom nőtt.

Örülség! Riadtan bámultam meg, aki azt újságolta,

hog
szól
mit
hog
holt
akik
— t
regg
hely
szen
gelen
citro
és sz
ják,
tart
egyn
Em-
kat v

ról s
ben
mon
is, h
ságo
gond
mive
ték
tan
gyáv
műv
sem
ben.
ját k
känn
len e

más
tudt
tem,
rann

hogy a feje helyén két citrom nőtt. Hiszen ez, enyhén szólva, nem is lehetséges. Szinte már nem is értettem, mit akar ez jelenteni. De mások is mondták, többben, hogy a feje helyén két citrom nőtt. Egész bizonyosan, holtbiztosan tudták, mert olyan emberektől hallották, akik az életben még soha egy igaz szót nem mondtak — tehát abszolút szavahihetők. Hallottam, olvastam, reggel, délben, este, éjszaka, egy helyen, tíz helyen, száz helyen — s már megint rajtakaptam magam, mert hiszen ez máskor is megtörtént, hogy töprengék, mérlegelem a lehetőségeket: hátha mégis a feje helyén két citrom nőtt. S vajjon nem valószínűbb-e, hogy kétezer és százezer örült helyett, akik ezt mind tudják, mondták, írják, én vagyok az örült, aki ezt lehetetlenségnek tartom. Hol rejtőznek, akik velem együtt ezt, csak így, egymásközt tagadhatnák. Keresem En-et, keresem Em-et, rohanok Pé-hez, hitetlen mosoly, csak a vállukat vonják, semmit sem tudnak.

Végre mégis akadt, aki kijelentette, hogy a citromról szóló mese bárgyúság. Nincs tudomása erről, különben is fizikai képtelenség. Nyiltan, többek jelenlétében mondta ezt. De hát kinevették, azt mondták, hülye, azt is, hogy gazember. Ő védte magát s csakugyan ostobaságot követett el, mert a száját járatta s mert a logikus gondolkozásra hivatkozott. Parázs vita keletkezett, de mivel a többiek sokan voltak, nekiestek, agyba-főbe verték s bizony lepedőben vitték el a helyszínről. Bénultan hallgattam s néztem végig a jelenetet. Valami rút gyávaság talán, vagy valami egészséges okosság azt műveltette velem, hogy hallgattam, nem mozdultam, semmi értelme, ha egy helyett kettőt visznek el lepedőben. Különben is, akit lepedőben elvittek, annak a hulláját később feltámadásiglani sötét börtönre ítélték, patkánnyal és poloskával súlyosbítva, a citromtermelés ellen elkövetett nyegleség büntette miatt.

Megint éreztem a mellemben azt a furcsa érzést, másnap is, azután is. Orvoshoz is elmentem, de nem tudtam leírni, hogy mi az, amit érzek, csak arról hebegtem, hogy benn, a szívem táján mintha valami surranna, mozdulna vagy leesne s ez sápaszt és rémületbe

hoz. Az orvos kikopogtatott, hallgatósóval kémlelt, meg is röntgenezett — azt mondta, semmi szervi bajom.

No, de most már azután biztos, hogy vége anyámnak és csámcsogtak a szájak, villogtak a zöldszínű szemek, a koponyák meg-megnyíltak s diadalmas fekete lángok lobbantak az ég felé. Éhezik. Nincs mit ennie, de meg különben is úgy telezabálta magát, hogy minden falatot kihány, de meg különben is, nem tudná megvárni, ha volna is mit ennie és ha nem is hányná ki, amit már megevett — mert nincsenek fogai, csak egy törött protézise van, azt is elkótyavetyélte olcsó áron a külföldnek. Gyomra rák, szíve nincs, a tüdeje pelenkarongy. Bőre úgy leffeg száradt csontjain, mint a leffentyű, tulajdonképepn nem tudható, ki sem számítható, hogy mennyire leffeg, de azért leffeg. Leffeg, mert leffegnie kell. Leffeg, mert jó volna, ha leffegne, mint ahogy nem leffeg. A tetvek pedig, ó, a tetvek, nahát már megint föllázadtak a két lábujja közt és elindultak s diadalmasan vonultak a feje irányába, hogy megegyék az agyvelejét egy híres főtetű vezérlete alatt! Nini! Mégsem bizonyos hát, hogy a feje helyén két citrom nőtt. Na, elhatároztam, hogy most már ezentúl mindig nyugodt leszek. Nyugodt is maradtam, csak egy kis düh forrt, forrongált bennem, nem nagyon, csak éppen, hogy majd szétvetett. De nem, nem, nem hagyom magam. Hiszen bizonyos az is, hogy bántani akarnak s ha nekem nem fáj, akkor nem bánthatnak. Persze, azt is kijelentem, hogy nem vagyok híve az úgynevezett kacagva meghalásnak. Majd máskor, már mint más alkalommal és más részletért, node nemcsak így egyszerűen, hiszen ez nagy szégyen is lenne. Ha mégis elernyednék néha, meg fogom gondolni, hogy aki százezeregyet hazudott, szóval már új sorozatot is kezdett, vajjon mit mondhat az az én számomra. A két citromról szóló hihetetlen hír, na hiszen! Meg hogy szíve nincs — az egyszerűen azért nem lehetséges, — csak egészen naívan — mert szív nélkül nincsen élet. Úgy ám. Hogy tüdeje nincs — ez sem lehetséges. Hogy minden pillanatban meghalhat — billió pillanat mult el azóta, hogy először hallottam. Hogy a tetvek minden hónapban elindulnak diadalmasan s

másznak kövérbetűsen az újság első oldalain, hogy aztán mégis csak megálljanak, csapataikat kedvezőbb te-
repre vonják vissza, mivelhogy el sem indultak igazá-
ban, de meg a tetvek ellen oly kitűnően bevált rovar-
porok vannak úgyszólván közhasználatban — hát ez a
kiszela méra bávatag.

Néha-néha még egy kicsit citeráztam, néha ma-
gamra maradtam s akkor a tejútig terpeszkedő gigászi
sötétség átfogott, papírra írt parányi ponttá lapított s
már-már magába olvasztott, de aztán újra csak tudtam,
hogy ő él és élni fog a világkor legvégső határáig, soha
semmit ily bizonyossággal nem tudtam, azt sem, hogy
a háromszög belső szögeinek összege száznyolcvan fok
s amikor egyszer csak újfajta állott elő, egy bölcs, aki
elhozta a maga cvikkeres tárgyilagosságát s szenvtelen
hangon kezdte magyarázni, hogy minden, amit eddig
anyárol beszéltek és írtak, természetesen hazugság,
merő önámítás, ellenben igenis szembe kell nézni a té-
nyekkel s be kell vallami, hogy anya él, egészséges,
ami baja volt, azt kiheverte, képe kezd kigömbölyödni,
mosolya derűs, szeme ragyog, s mivelhogy önmagától
tulajdonképpen örökéletű, hát napról-napra fiatalabb
s mivelhogy szép, dús, jóságos, hát jó lesz tőle nagyon
is félni; arról ábrándozni persze, hogy csak úgy meg-
haljon, dőreség, azért mégis megvan a remény arra,
hogy egyszer majd csak úgy véletlenül, csak úgy az ég-
ből, ráesik egy százmilliókvadrátkilométeres téglá a fe-
jére és agyonüti — amikor a tárgyilagosságot ezt mind szé-
pen eldarálta a maga szenvtelenjén és vártam, hogy leg-
végül mégiscsak feláll a lábujjaira és elkukorékolja
magát s mivel ezt nem tette, sőt a tüzes kályhát sem
ölelte át, egyszerűen odaszóltam neki, hogy adja vissza
cvikkerét az optikusnak, mert nem olyan bölcs, mint
amilyennek kijátssza magát.

Szinte már csak mellékesen jegyzem meg, hogy
újabb bölcs is mutatkozott. Ja, az idők változása! Sze-
rinte példátlanul lelkiismeretlen hazugságok forognak
közkezen anyárol, ő maga látta, hogy él és virul, fejken-
dővel jár, de van több fejkendője, egyszerűek és tarkák
s időnként váltogatja azokat, van ruhája, köténye,

edénye, eszközei, kannájával minden reggel öntözi a virágait, vannak könyvei s szabad idejében sokat olvas, szereti a zenét s az egyszerű emberi multságokat, nem kártyázik, nem iszik, sohasem részeg, szinte már nem is örül annak, hogy nincs egy olyan életpárja, aki naponta eldöngesse őt, mert már el is felejtette, hogy volt, summa summarum, így áll a dolog, tehát: össze kell fogni ellene a föld valamennyi emberének, közös erővel egy óriási kötelet kell fonni, azt hófehér nyakára kell vetni s húzni, húzni, húznia kell minden embernek, amíg csak meg nem fullad. Ezermillió ember húzza, ötszázmillió meg korbácsolja az ezermillió görnyedt véres hátát, hogy jól húzzanak. Két kutya húzza, harmadik meg nyúzza.

Nagyszerű cirkusz! Összenevettünk Józseffel, aztán pedig, mivel a mult héten már anyától csomag érkezett, őt és más egy-két cimborámat meghívtam; volt a csomagban kalács, tojás, konzervhal, alma, no meg egy kis fa is, szén is, bőr is, cement is, miegymás nekünk, másoknak is, mindenkinek — jól megvacsoráztunk, vizet ittunk, elbeszélgettünk, jól mulattunk, rengeteget nevettünk — éjfél tájban lefeküdtünk s itt a Titanic tetején, miközben lassan, de biztosan csúszott felénk a jéghegy, oly jól aludtunk, mint a tej.

1933

LYUKAS HARISNYA

TALÁN AZ AZ OKA, hogy az ottawai konferencia is eredménytelenül végződött. Talán, hogy sérelem az, ha valaki a kirakatban ebédel s mintegy mutogatja magát annak, aki már régóta nem evett. Talán, mert már halkorunkban a nagy hal megette a kis halat s még ma is oly szórakoztató a borzongás, amellyel olvassuk hogy Pálinkás János kiirtotta öttagú családját. Talán mert rosszanyagú ruhában, formátlan cipőben oly epedve nézegetjük a szép szöveteket és inganyagokat a kirakatokban. Igen, az nem lehet véletlen, hogy Manya ezen a délutánon éppen a belvárosi kirakatokban gyönyörködött, oly kiadósan, oly időpazarlással, hogy még nippeket s hamutálcákat is választott, már hogy ezt, meg azt venné meg s helyezné el otthon a szekrényre, asztalra — ha pénzük volna.

De talán az az oka, illetve az mindenesetre egyik oka a kis esetnek, mely Manyával esett meg, hogy a villamossínek, bár régóta felsővezetékekkel járnak s a kosik még nincsenek mindenhol átalakítva, még nem szedték fel mindenütt azokat a sineket, amelyeknek széles résén keresztül az áramfelvevőkészülék lenyúlt a föld alá.

Hát most egyszerűsítsük le egy kicsit az egészet. Manya fiatalasszony, a férje kifizetésű magánhivatalnok, intellektuel, kispolgár, proletár, mindegy, mindenestre szegényember — még nippek és gusztusos hamutálcák sincsenek a lakásukon, gusztusosak, amelyeket a vendégek maguk elé húzva a legnagyobb kéjjel szórának a cigarettahamut a szőnyegre... fenét szőnyegre, hi-

szen nincs is szőnyegük, cigarettával meg-megkínálják ugyan a vendégeiket, de csak mirjammal, olcsó és vékony dohány- és papírpálcika ez, nincs is hamuja — szóval a férj szegényember, de úr, tisztviselő, Pege úr, Pege Tibor, Manya pedig a fiatal nagyságos asszony.

Ezek után és ezek alapján és ezek szerint — sőt talán azt is mondhatnám, hogy gyanánt — Manya, mielőtt még kora délután elindult hazulról, átöltözött. Az átöltözés fontos művelet, abból áll, hogy az egyik ruhát, ami éppen rajtunk van, levetjük, a másikat pedig, ami a szekrényben van, már akinek van, föl vesszük. Éppen abban különbözik a kultúrember az oktalan állattól, hogy időnként átöltözik. Rendkívül fontos ez. Az ember törődjék a külsejével, legyen rendes és csinos és tiszta, ne menjen a világ elé mosdatlanul, piszkosan, kócosan és, uramisten, netán büdösen, ne dugja ki okvetlenül az ablakon a rondább felét — bár, tisztelet a kivételnek, meg vagyok róla győződve, hogy például Kusmó, amikor kinéz Hunyadi-téri földszintes ablakán, éppen a rondábbik felét böki ki az utcára.

Az ember öltözik, felöltözik, kiöltözködik, átöltözik, megnöveszti magát a világ szemében, úgy mutatja, mintha vidám lenne, mintha egészséges lenne vagy legalább is szagtalan s mintha pénze lenne. A cukorkakereskedő például bárónak öltözik, legalább is annak öltözik át — hát Manya is átöltözött, szakadt és pecsétetes slafrokjából, papucsából, Pegénéből, a százhuszpengős állás hitesejéből olyan kispolgári asszonykává öltözött át, mintha övék lenne az a Fecske-utcai földszintes ház, melynek cigányzenész lakói már egy éve nem fizetnek lakbért, de ha fizetnének is, a jövedelem akkor sem adná ki a házat terhelő kölcsön kamatait. Szóval, rózsaszínű krepdesin ruhát vett fel Manya, ajkát kipirosította, képét berizporozta, fejcskájára fehér rohamsisakformájú kalapot tett, kesztyűt húzott, a lábán pedig világos drapp harisnya volt, a lábacskáján — ez a láb egy része csak — fehérbetétes félcipő. Igaz, mikor már egészen elkészült, a kezében napernyőt is tartott, mert június volt, meleg, süttött a nap, a retikülről pedig majdnem megfledkeztem.

Valami dolga is akadt, Artnernéhez be kellett szólnia, a Vámház-téren lakik, azután következett a séta a Belvárosban; nézegette a kirakatokat, a nippeket és a hamutálcákat is, de leginkább a selymeket, női ruhákat, fehéreneműeket, kombinéket és harisnyákat, a testszínűeket, a szürkéket, a barnákat, háromért, ötért, tizenket-tőért, a sétáló nőket is megnézte, a ruhájukat, kalapjukat, járásukat, alakjukat és a csipőjük járását és a harisnyájukat. A férfiakat nem nézegette, mintha észre sem vette volna őket. De akkor úgy kell neki, miért öltözött át, miért nem jött csak úgy slafrokban, cekkerrel, papucsban? Minek alakult át Manyából, kishivatalnok-néből, ha nem is igazgatónévá, de majdnem cégvezető-névé, kisháztulajdonosnővé, olyan hölgyecskévé, akinek valami úriemberrel van komoly találkája a Váci-utcában?

Amikor már elfáradt a nézelődésben és a sétát megunt, elindult hazafelé. Épp a körúton akart átmenni, de ahogy hármát lépett az úttesten — reccs, roppant egyet a cipője sarka, roppant, reccsent, de nem jött ki a villamos sín részéből, ahová beszorult. Manya, sőt Pegéné, a fiatal nagyságos asszony, fogva volt. Nem tudott egy helyből elmozdulni, a villamos pedig vésszesen, prűszkölve, és csöngetve közeledett. A vezető fékezett, a kocsi pár méternyire állt meg. Manya halálos rémületben reszketett, majd hogy el nem ájult. Nem azért, hogy a kocsi elgázolja, mert látta, hogy meg fog állni, hanem csak úgy megrémült, maga sem tudta miért, de biztosan volt rá oka, átkozott helyzet, ki tudja, mi fog még itt történni, manapság, ezerkilencszázharmincháromban, amikor oly rémes dolgok állnak napról-napra az újságban, oly rémesek és oly sok, hogy még az ilyen Manya is észreveszi őket.

— Na, mi az? Talán itt akar aludni a nagysága?
— Ezt a kocsivezető kérdezte, de csak úgy a perronon állóktól.

Manya kínlódott, feszegette a lábát, de a cipősarok nem mozdult a résből. Széles rés, de éppen elég keskeny ahhoz, hogy női sarkokat foglyul ejtsen.

A villamos állt, emberek vették körül Manyát s éppen ez volt a baj.

— Valakit elgázolt? — kérdezte egy frissen érkező.

— Meghalt? — érdeklődött az utána jövő.

— Csak a lábát vágta le a villamos — hangzott a fölvilágosítás.

— Gyerek? — ijedezett egy családanya.

— Nem. Öregasszony — szólt a megnyugtató.

— Sze-egény — sóhajtott ki a szolidaritás egy ősz anyókából.

Türelmetlen utasok ugráltak le a kocsiról:

— Mi az? Egy vénasszony miatt állunk itt? Menjünk csak keresztül rajta. Nem kár érte.

— Nem lehet. Az nincs megfizetve a jegy árával.

— Vagy ú-úgy!

— Hol a rendőr?

— Itt van! — kiáltott maga a rendőr, aki e kérdés pillanatában érkezett meg, szikrázó szemmel, csikorgó fogakkal, hogy agyonvágja a halottat, aki fényes nappal forgalmi akadályt okozott, föltartja azt a sok urat és hölgyet, akik talán el is késnek miatta a kávéházból.

A rendőr, amint átvágta magát a tömegben, rögtön fölismerte a helyzetet:

— Bújjon ki a cipőjéből a nagyságos asszony!

„Szent Isten!” — riadt fel Manya. — „Mi lesz most veled?” És még a rendőr is nagyságos asszonynak szólította. Ha legalább csak úgy mondta volna, hogy maga.

— Lehetetlen — rebegte Manya s reménytelen könnyörgéssel nézett szét.

— De-ehogy lehetetlen. Muszáj! — jelentette ki a rendőr s már le is hajolt, megragadta Manya lábát a bokájánál s egy mozdulattal kiemelte a fehérbetétes félcipőből.

Mindenható Isten! Micsoda tragédia! Nem az, hogy egy felnőtt hölgy, egy úrinő, ott állt az utcán fényes nappal, cipő nélkül, hanem hogy ő, Pege Tiborné, Manya, kishivatalnok felesége, tulajdonképpen szegény asszony, félig kispolgár, félig proletár, nincs otthon szőnyegük, olcsó a bútoruk, nippjeik sincsenek, csak éppen hogy egy kis rúzs, púder, a kalap, az a két ruha... szóval a

harisnyája lyukas volt. Lyukas a sarkán, lyukas a talpán, de úgy, hogy oldalt is elterjedt már a lyuk. Lyukas a kisujjánál, lyukas egy kicsit az oldalán és lyukas a hüvelykujjánál — összesen öt lyuk. Ha legalább csak egy lenne! Vagy mondjuk, maximum kettő. De öt, jókora. És sajnos, Manya nem ájult el. Sőt. Mint a részegget ha fejbe kőlintják, vagy leöntik hideg vízzel, valami reszkető bódulatból, csaknem halálos szorongásból egyszerre színjőzan lett, látott és hallott, mindent tudott, észrevett és érzékelt, már a hajának néhány elszabadult szála is a külvilágot, az embereket hozta hírül a számára.

Általános röhögés tört ki. És mikor a röhögővihar első hulláma elült, egy másodikra adta meg a jelt egy inasgyerek:

— Ujjuj, lyukas a nagysága kapcája!

— Háháháhá, hühühühü, huhuhuhu — még a könynyeik is kicsordultak a népeknek. A gazdagok csak úgy mosolyogtak, de a szegények, azok rongyos és foltos ruháikból, cafrangos és félfekete ingeikből, repedt cipőikből, zsíros és gyűrött kalapjuk alól, maszatos pendelyeikből, kacagtak, huhogtak és höhögtek kifelé, pozdorjává akarták röhögni azt az egyet, Manyát, a nagyságát, az ötlikú harisnyájával.

— Így menjen a korzóra!

— Mutassa meg a másikat is!

— Lássuk az inget is!

Egy viceházmesterné már mutatja is a szomszédjának, egy vadidegennek:

— Én már csak szegény asszony vagyok, de itt rendes a külsőm — és emeli a szoknyáját — olyan fehér az mindíg, mint a hó.

— Takarja le! — süvít valaki Manya felé.

— Megfázik a lába.

— Húnyja be a tyúkszemét!

— De ha likas is, legalább selem!

A rendőr egy rántással kitepte a cipőt a sínből, odanyújtotta a piruló Manyának s ő megpróbálta felhúzni. De nem sikerült. Miért is sikerült volna, ilyen körülmé-

nyek közt? Meg kellett előbb lazítani a fűzést. Azalatt csak állt, harisnyában, öt lyukkal rajta.

— Gyerünk, gyerünk! — kiáltott le a kocsivezető, kihajtva fejét a kocsiból. — Tessék az útból elmenni!

— Tessék sétálni a járdán!

A rendőr karonfogta Manyát s vezette egy kapu felé. A tömeg vonult utánuk. Öt pengőt megért fejenként mindenkinek. Zúgott, viharzott, eget csapkodott az öröm. Mintha most meg szurokba mártani s tollban meghempergetni vinnék Manyát. Sőt! Mintha most meg leoperálnák térdben a lábát.

A méltóságos asszony ujját felemelte, úgy intette a lányát, hogy nem szabad hangosan nevetni:

— Szegény nő — mondta. — Képzelem, milyen kellemetlenül érzi magát.

— Tiszta szádizmus! — magyarázta dr. Lélekbúvár s föltette cvikkerét, hogy tanulmányozza a jelenetet.

— Öröm és megkönnyebbülés a rongyosoknak; most néhány percre megszabadultak kisebbségi érzéseiktől.

— Áhá! Egy kis véletlen baleset leleplezte az osztályárulást.

— A hülye! Biztosan tisztességes — mondta lesujtóan egy művésznő.

— Na, ez kérem a tömeg! — jelentette ki egy demokrata politikus felesége és életében százezredszer győződött meg róla, hogy csakis fokozatosan lehet azon az állapoton változtatni, hogy neki elégséges, de másoknak egyelőre még elégtelen számú harisnyáik vannak.

1933

A FÖLD

MIKOR A HÁBORÚ KITÖRT, Bakó Mihály még otthon lakott a falujában. Napszámba járt, miként egész életében. Felesége volt és három gyermeke, kicsinyek, a harmadik még szopós. A Deák János nagygazda házában bérelték az egyik szobát. A konyhát és a negyedholdas kertet is használhatták. A gazda künn lakott a tanyáján, a másik szobáját lezárta.

Bakóné nem sok hasznát vette a kertnek, mert szünetlenül a gyerekeivel kellett bajlódnia. Csinosképű, kövér és lompos asszony volt, azt mondták róla a szomszédok, hogy piszkos. A szobát, konyhát, udvart nem tartotta rendben, azt is mondták, hogy lusta. A gyerekeknek ebédre néha csak lekvároskenyeret adott, emiatt meg azt vélték, hogy léha, ha van pár pengője, azt elpazarolja, olyankor zabálnak, azután jön az éhkopp. Ugyancsak a szomszédok Bakóról azt állították, hogy nagy kommunista. Mert hogy mindig keveselte a napszámot.

A háború közepe táján Bakó már fenn dolgozott Pesten. Szenet hordott a Józsefvárosi-pályaudvaron. Kéthetenként, vasárnapra, hazautazott a családjához. Egyszer aztán megkezdődtek a nagy bombázások. Otthon kérdezték tőle, hogy nem fél-e Pesten, a pályaudvaron, a legveszedelmesebb helyen. Szóttan ember volt, még a vállán sem rándított, egyszer felelt csak, így:

— Mindegy a szegényembernek, hogy hol van, úgy sem bújhat el.

A felesége néha rá akarta beszélni, hogy maradjon otthon, akad munka a faluban is, majd csak megélnék:

— Mit csinállok ezzel a három árvával, ha te elpusztulsz? — pityergett az asszony.

Bakó nem szólt, csak nézett a levegőbe. Talán habozott. Hétfőn azonban kora hajnalban fölkelt, megcsókolta az asszonyt, a gyerekeket és ment vissza Pestre. Kellott a pénz, az élethez, meg egy kis házat is akartak építtetni, hogy ne legyenek örökké zsellérek.

Egy vasárnap délelőtt a gazda kocsiával bejött a tanyáról. Otthon találta Bakót. Beszélgetés közben, mialatt csak a gazda beszélt, megkérdezte tőle:

— Aztán mit mondanak Pesten, ki győz majd a háborúban?

Bakó felelte:

— Akárki győz, nekem meg a családomnak már nem lehet rosszabb sorunk.

— Nono! — hökkent meg a gazda, azután másra terelte a szót. Hogy mikor lesz már készen a ház, mert ő visszaköltözik a faluba s a felesége meg a lánya nem akarnak ilyen nagy családot maguk körül.

Így szólt, enyhén a gazda, de ahogy szétnézett a Bakóék gyerekein, gondolatban ilyenformán egészítette ki a szavait: nem akarják a házban az ilyen koldus népséget.

Bakó nemsokára engedett a felesége kérlelésének és otthon maradt. Attól kezdve még szűkösebben éltek, mert a gazdák igen kevés napszámot fizettek. Azt mondták, hogy többet nem bír el a jövedelem, mert alacsony a termények ára. Meg azután munka sem akadt minden napra. Beszéltek a Bakó-családról a faluban. Hogy nem kellene a gyerekeknek olyan maszatosoknak lenniök, meg olyan rongyokban csavarogniok. Az volt a vélemény, hogy Bakó nem jár eléggé munka után. Meg hogy nem kellett volna otthagynia a pesti jó állást, mit félti azt a nyomorúságos életét? Császárné azt olvasta az újságban, egy igen okos cikkben, hogy a parasztasszonyok nem tudnak gazdaságosan bánni az anyaggal és nem értenek a főzéshez. Azért is olyan silány hát a Bakóék gyerekeinek a kosztja. Császár István, a nyolcvanhidas gazda, ha már Bakóékról esett szó, kijelentette, hogy ő irigyli az olyan embert, mint Bakó Mihály. Az

olyannak van a legjobb dolga. Mert eszik, mint más, aztán nincs semmi gondja, nem ő fizeti a nagy adót.

A háború vége felé elvitték Bakót katonának. Mivelhogy az egyik lábára bicegett, csak munkaszolgálatra. Pestre kellett bevonulnia, de onnan csakhamar elhurcolták Dunántúlra. Akkor már a Tiszához ért az orosz Vörös Hadsereg. Bakó az induláskor még küldhetett egy földijével üzenetet, de levelet már nem írhatott, elszakadt a családjától. Éppen akkor épült fel a házuk. A pesti napszámból félrenakosgatott Bakó egy kis pénzt, azt is meg kellett éhezni, építési kölcsönt is vett fel, jótállt érte a sógora, így készülhetett el a ház. Négyezernyolcszáz pengőbe került, a falu déli szélén állt egy kis bukákn, már csaknem kívül a falun, mint egy magányos őrház. Az asszony a gyerekekkel beköltözött a házba, amely akkorka volt, hogy éppencsak elfértek benne.

Bakót egyre messzebb vonultatták nyugaton a parancsolói. Szakadatlan menetelés, megtelepedés, majd újraindulás volt a szolgálata. Éhesen, fázva, tompa kimerültségben bicegett, semmit nem értett abból, ami vele történt. Csak azt sejtette homályosan, hogy az urak dolga nem áll valami jól. Ezt bánni sehogysem tudta, nem is akarta. A bajtársai néha halkán beszéltek. Szavaikon nem lehetett eligazodni. Mert némelyik bűnakeresztette fejét, más meg bizakodott, de nem lehetett tudni, miben. A tisztek időnkint leckét adtak nekik, hogy nemsokára megállnak, azután majd visszafordulnak. Hogy kiverik az oroszokat az országból és meglakolnak mindazok, akik otthon maradtak. Egy bajtársa mellette dörmögött:

— Ha kiverhetik, akkor meg miért eresztették őket be?

Bakóból kiszaladt a jóváhagyás:

— Az!

Csak a bajtársaitól hallotta Bakó azt is suttogva mondogatni, hogy Budapest már régen elesett. Valami kormányról, meg készülő földosztásról is hallott. Erről a bajtársai beszéltek, de a tisztek is, úgy oktattván őket, hogy odahaza a földet el akarják rabolni a jogos tulajdonosaiktól.

Az oroszok már Németország felé jártak. Bakó csapátát mind messzebb vitték Nyugatra. Arról is hallott Bakó, hogy dunamenti falujába már régen bevonult a Vörös Hadsereg. Arról azonban nem értesült, hogy a falu környékén harc folyt. Néhány ágyúlövedék a falut is érte. Egy ilyen lövedék éppen az ő házat találta el. A gyerekek elcsatangoltak a háztól, de az asszony éppen a konyhában főzött, őt megölte a robbanás. A gyerekeket Bakó bátyja vette magához, ugyancsak napszámos, éppen olyan szegény, mint maga Bakó Mihály. Az asszonyt eltemették és az érzékenyebb szomszédok, már mint a nők, meg is siratták. Beszéltek aztán a szegény árvákról, meg a szerencsétlen asszonyról. Kellett nekik a ház? Várhattak volna még a beköltözéssel tavaszig, akkorra majd csak vége lesz ennek a borzasztó háborúnak. De hát az a gonosz Deák János is űzte őket.

Bakó Mihályról a falubeliek semmit nem tudtak, ő sem kapott hírt hazuról. A felesége haláláról csak akkor értesült, amikor hónapokkal a háború vége után útban volt hazafelé. A falujához nem messze fekvő egyik állomáson át kellett szállania a helyiérdekűre. Ott találkozott Csernyák Ferencel.

— Te vagy az, Miska? — így toppant eléje Csernyák. — Alig ismertelek meg, úgy megsoványodtál.

Kezeltek. Csernyák kertelés nélkül tért a tárgyra.

— Aztán tudod-e, hogy az asszony meghalt?

Bakó csak nézett Csernyákra, a szürke szemével. Nem kérdezett semmit. Csernyák magától mondta aztán tovább. Hogy ágyúlövés érte a házat. Nem szenvedett az asszony, azonnal vége lett. Amikor Csernyák elhallgatott, Bakó még bámult maga elé, majd ezt kérdezte:

— A gyerekek?

Csernyák felelt:

— A gyerekek a bátyádnál vannak.

Azután együtt szálltak fel a vonatra, Csernyák is hazafelé tartott.

Egymással szemben ültek a padokon, többet ezekről a dolgokról nem esett szó. Csernyák arról beszélt, hogy mi történt a faluban. Azt is elmondta, hogy föld-

osztás volt, de hát abból Bakó Mihály kimaradt, mert hogy nem volt idehaza. A vonat zakatolt, Bakó hallgatott, kinézett a földekre, hogy mit hogyan műveltek meg. Poros, fekete dohányból cigarettát sodort és rágyújtott. Nem kérdezett semmit. Kimaradt! Egy kicsit eltűnődött ezen. Nem tudta elképzelni, hogyan ne maradt volna ki, még ha itthon is lett volna. Mintha más emberfajta lenne az, akinek földje van. Van a Császár Istvánnak, a Deák Jánosnak, de Bakónak egynek sem volt soha.

— A bátyád kapott ám nyolc holdat — szólalt meg egyszer Csernyák, mert hogy ezt közölni eddig el is felejtette.

— Nyolcat?

— Annyit.

Csak jóval azután mosolygott kissé Bakó:

— Majd eljárók hozzá napszámba.

A háza rommá lett, a bátyjához állított hát be Bakó. Vacsorára, meg szállásra. Megcsókolta a gyerekeit. Ajándékot nem hozott. Ahelyett is csak megsimogatta a gyerekek fejét. Éhesen, egy fillér nélkül érkezett meg. Krumpli hajában volt a vacsora.

Másnap korán elindult munkát keresni, de munka nem akadt. Megtörtént ez máskor is, régen, majd akad. Elülködött azután otthon. Az egyik gyereket a térdére vette és lovagoltatta. A legkisebbiknek megcsiklandozta a nyakát, hogy ne vessen egy kicsit.

Délben beállított hozzá Czomboly Pál:

— Aggyisten, Miska! — köszöntötte. És leült. Pipát vett elő. — Hol mindenfelé jártál? — kérdezte. — Azt hittük már, hogy haza sem jössz többé. Így hát a földosztásból kimaradtál, mi?

Bakó bólintott. Hogy úgy igaz.

— Hát idehallgass! — kezdte kis szünet után Czomboly. — Vannak mindenfelé földigénylő bizottságok. Nálunk is van a faluban. Négyen vagyunk benne, én is tagja vagyok. Azért kerestelek most fel, hogy megmondjam, kapsz földet. Nem igényeltél, nem jelentette be senki a nevedet, már azt is beszélték, hogy elpusztultál a háborúban. De hát megjöttél, két hét előtt meg-

halt a Jász András, az után nem maradt senki, így az ő tíz holdja fölszabadult. Ezt most majd megkapod te.

Bakó Mihály addig a földre nézett és most sem emelte föl tekintetét. Kóválygott az esze, a bajtársai suttogásai, a tisztek fenyegetőzései forogtak benne. De olyan barátsággal nézett rá ez a Czomboly.

— No! — bízatta szóval is Czomboly. — Csak nem utasítod vissza?

— Köszönöm — mondta egyszerűen Bakó Mihály.

És szeméből most először csurrant ki két könnyecsepp, az asszonyért.

1945

vize,
árok
a m
mód
kos,
zelb
van,

naps
nyol
ról o
mas
maz
teler
kiad
val
így
Csa
nék
azon
Mos
keri

nád
szív
Az
de
Csa

Nagy

így az
pod te.
st sem
ai sut-
e. De

Csak

hály.
könyv-

A KISKUTYA

A FORRÁS keskeny mederben csörgedez, kevés a vize, úgy, hogy a medrét csak ároknak mondják. Az árok mentén, a Duna felőli részen laknak Csabonyiék, a másik oldalon meg a Berkó-ház van. Csabonyi jó módú gazda. Berkónak, aki szintén hatvanholdas birtokos, el kellett hagynia ezt a falubeli lakását, mert a közelben, a hatvan holdja kellős közepén olyan lakóháza van, hogy kastélynak is beválik.

Az üresen maradt házba beköltöztették Sebestyén napszámost, négy gyermekével. Sebestyénnek egyúttal nyolc hold földet is adtak. Aztán az egyik régi tanítóról olyan dolgok derültek ki, amelyek miatt nem alkalmas ebben az új világban a gyerekek nevelésére. Karmazsin került a helyébe, Karmazsinnak nem tudtak hirtelen lakást juttatni, Sebestyén fogadta be, két szobát kiadott neki albérletbe. (Úgy vélte, hogy ő a családjával együtt elfér egy szobában és a konyhában, eddig is így szokták meg.) Szomszédok tehát most egyrésztől a Csabonyi-család, másrésztől Sebestyénék és Karmazsinék. Az árkon egy szál deszkából álló palló vezet át, azon jártak azelőtt egymáshoz Csabonyiék és Berkóék. Mostanában már csak Csabonyiék használják a pallót, ha kerülő nélkül akarnak eljutni a falu főutcájára.

Amikor Karmazsinné kiül a ház elé, a fák alá egy nádszékbe — márpedig gyakran kiült, mert gyenge a szíve — tekintete minduntalan a Csabonyi-kertre esik. Az árkon innen nincs kerítés — azt mondják, hogy volt, de Berkó elköltözése után eltűzelték Csabonyiék — a Csabonyi-kertet azonban léckerítés övezi s azon van egy

kis ajtó, szintén lécből. Karmazsinné vagy bárki is, alig lát valamit a Csabonyi-házból, mert elfödik a meggy- és barackfák lombjai. A fák ágai itt elől oly alacsonyan terebélyesednek, még le is hajlanak, hogy csak a fehérlő utat lehet szemmel kísérni, amint enyhén emelkedve vonul a háznak. Ha valaki jön lefelé, például Zsuzsa, a fiatalabb Csabonyi felesége, akkor annak először a lábai tűnnek fel. Ha fehérek és keményen teltek az alsó lábszárak, akkor Zsuzsa a közeledő, ha kissé terebélyesek és lötytyedtek, akkor meg az öregasszony, Csabonyi Jánosné totyog az árokhoz, hogy a szennyes vizet, esetleg az éjjeliedény tartalmát öntse bele. (Emiatt az árok mentén lakók haragusznak is mind a két asszonyra, mert még mosogatáshoz való vizet sem meríthetnek a forrásból. Persze, hiába szóltak már akárhányszor, mert Csabonyiék rájuk sem hederítettek.)

A kerítésen belül, közvetlenül mellette, van egy kis kutyaház. Az előtt nyugtalankodik egész nap Császárr, a dühös kutya. Láncsal van megkötve; a másik kisajtóra, mely a házon túl nyílik az utcára, rá is írták Csabonyiék, hogy: A kutya harap. Csoda tőlük ennyi kímélet is. Napra sem a mások védelmére láncolják meg Császárt, hanem csakis azért, nehogy kárt tegyen a szárnyasokban.

Ez a Császár egész nap rágja, feszegeti a láncát, dühösen ugat és ha valaki, például a postás átmegy a pallón, be a Csabonyi-házba, hát nekiugrik, szinte lóg a levegőben a láncon; ugat, hörög, vicsorog, ha elérné, talán széttépné. Nősténykutya a Császár, nagy rozsdavörös, fajilag meghatározhatatlan. Évenként kölykei születnek, a kölyköket Csabonyiék — mivel kutyáért nem igen adnak pénzt a faluban — inkább eleméssztik, mint-hogy elajándékoznák. Az idén hat kölyke született Császárnak. A hat kölyök mind másféle volt. Az egyik kisebb, a másik nagyobb, fehér, szürke, fekete. Az egyik fehéret Csabonyiék megtartották és Bundásnak nevezték el.

Bundás, amint szaporán nőtt, mamlasz kutya maradt, de igen helyes és kedves volt. A pallón átjárt a

is, alig
egy- és
sonyan
fehérlő
elkédve
zsa, a
r a lá-
z alsó
ebélye-
abonyi
t, eset-
z árok
onyra,
nek a
, mert

gy kis
zár, a
jtóra,
nyiek,
Nap-
szárt,
asok-

ncát,
egy a
e lóg
éerné,
zsda-
i szü-
nem
mint-
Csá-
k ki-
gyik
veze-

ma-
art a

Berkó-házba. Ott mindenki szerette. Simogatták, játszo-
tak vele, a Sebestyén-gyerekek, meg a Karmazsin-csa-
lád. (A Karmazsin-fiú is hazajött a városból iskolai szü-
netre.) Az asszonyok vetélkedve adtak Bundásnak enni,
jól ment a dolga, csak este járt haza. Sebestyén meg
is próbálta elkérni a gazdájától. „Ni, hogy ugat már! Jó
házórzó lesz belőle.” Az idősebb Csabonyiné azt felelte
neki: „Majd szólok az uramnak. De nem hiszem, hogy
odaadjuk, mert megtartjuk a Császár helyébe, aki már
vén.” Csabonyi azután legyintett: „Minek az ilyen ko-
szosnak kutya? Új földtulajdonos! Örüljön, ha a saját
kölykeinek adhat enni.” Ezt persze megtudta Sebestyén,
mert a szomszédságban, de meg az egész faluban min-
denki tudott minden rosszat, amit róla mondtak, mintha
a rögnék is füle lett volna. Ő meg azután azt mondta,
hogy az egész Csabonyi-család gőgös népség, fejükbe
szállt a vagyon. Ezt viszont Csabonyiék tudták meg. At-
tól fogva haragos lett a viszony a két család közt; a
tanítóékat nem is kell számba venni, mert azokat a Csa-
bonyi-család kezdettől fogva nem szívelte. „Új tanító!
A régít elűzték. Ez kell nekik, a jöttment, mert ez majd
megkötyagosítja a koldusgyerekek fejét.”

Ezek után, amikor a gabona behordásához kocsira,
lóra lett volna szüksége Sebestyénnek, ő maga már nem
is mert kérésével Csabonyihoz fordulni, Szklenárt küldte
maga helyett. Szklenár, ahogy visszajött, már a pallón
tagadólag ingatta a fejét. „Nem ad fogatot, már má-
soknak ígérte.” Mindjárt hozzáfűzte a maga véleményét:
„Pocsék nép ez, komám. Ezekre ugyan ne számíts más-
kor se. Mindíg utáltam őket. Még a fiatalasszonyt elné-
zem valahogy. No de törölöm is őket a választói jegy-
zékbl. Ezek nem szavaznak.” Szklenár volt ugyanis a
szavazatszedő bizottság elnöke. Sebestyén kérdően nézett
rá. Ő aztán megmagyarázta: „Tolvajok, fasiszta disz-
nók. Pártolták a németeket, jártatták a szájukat, a Róth
üzletét is ők fosztották ki. Ha házkutatást tartanának
náluk, ma is találnának még lámpákat is, meg villany-
égőket, meg húsdarálót, mákórlót, kaszát, puccpasztát,
a jóisten tudja, mit rengeteget.”

Ezt is megtudták Csabonyiék. De nem, hogy meg-

ijedtek volna, hanem a haragjuk csak egyre nőtt, dúltak, fúltak, a Berkó-házból senkinek nem köszöntek többé, a köszönést sem fogadták. Sebestyénék egy csirkéje átment a Csabonyi-kertbe, azt a fiatal Csabonyi egy husánggal úgy meghajította, hogy menten felfordult, aztán odadobta Császárnak. A kis kutya azonban, Bundás, mit sem sejtve, reggelenként beállított új hivatalába, ahol abból állt a teendője, hogy hízelgett, törleszkedett az asszonyokhoz, ugrált a gyerekek körül, értetlenül pislogott a Karmazsin Pistára, mikor az kétlábbon állásra és egyéb mókákra akarta tanítani, de értelmesen megevett mindent, amit kapott, sőt újra és újra kért, úgy, hogy ágaskodott és kaparta az asszonyok térdét. Olyan kedves volt, hogy már kellemetlenné is vált, mert eltépte például Karmazsinné harisnyáját. Azért csak simogatták, becézték, nevettek rajta, időnként meg is fűrösztötték, hogy tiszta és szép fehér legyen, meg hogy irtsák a bolhát belőle. „Jaj milyen aranyos dög — sóhajtott Karmazsinné — csak bolhája ne lenne.” Karmazsin Pista fölvetette a javaslatot: „Meg kellene venni tőlük, ha már ingyen nem adják.” Sebestyén a fejét csóválta. „Nem adnák azok nekünk száz forintért sem.” „Pedig annyi pénzünk nincs is” — mondta Karmazsin, a tanító.

Nemcsak hogy a csirkét agyoncsapta a gonosz Csabonyi, hanem nekik meg, már mint Csabonyiéknek, elveszett két kacsájuk a kis csapatból, melyet reggelenként rá szoktak eresztetni a forrás vizére, egy kiszélesedett gödörbe. Azt mondták menten, hogy ellopták a kacsákat és csakis Karmazsinné lehetett a tettes. A rágalom mellé, hogy annál hatásosabb legyen, még jobban fellobogtatták a dühüket. Valahányszor a kerítés közelében jártak, mindig vasvillatekinteteket vetettek át. Egy nap, estefelé, amikor éppen az udvaron nagyban szórakoztak Bundással, s kedvességének jutalmául egy kis maradék tejet öntöttek a pléhtányérjába, az ifjabb Csabonyi kemény léptekkel átjött a pallón, egyenesen a lefetyelő Bundáshoz lépett, senkinek nem köszönt persze, megragadta a Bundás egyik fülét, magasra emelte, rácsapott egyet a hasára, szidta — „már megint

itt vagy, te patkány!” — s vitte haza, odavágta az anyja mellé, hogy csak úgy nyekkent; visszafordulva a pallót fölvette és azt is bedobta az udvarukra, a kerítésajtót is becsukta, elrekesztelte s végül még belerúgott Bundásba. És ment be a házba.

Sebestyénné, Karmazsinné és Karmazsin csak bámultak. Sebestyén éppen nem volt otthon, de hát mit tehetett volna ő is? „Milyen szemtelen, milyen aljas!” — csak így beszéltek meg egymás közt az esetet. „Mit csinálhatunk, mit? — lihegte Karmazsin és szétvetette a két kezét.

Később beállított Szklenár, úrlapokat osztott ki, személyesen. El kellett panaszkodni, hogy mi történt. Szklenár hangosan, hogy odaát meghallhassák, ha éppen valaki a kerítés közelébe kerül, ezt mondta: „Legalább rákiabáltak volna, hogy mit csinál, maga marha!” Ekkor piroslott ki odaát a lombok közül a fiatalasszony szoknyája, aki éppen rózsáért jött a kutyaház mellé. Szklenár szeme felcsillant. No, legalább ennyi mégis csak történt! Csabonyiék különben félték Szklenártól. Szklenár már többször kijelentette, hogy addig nem nyugszik, míg a nyakukat nem töri. Dehát eddig nem sokra ment, mert Csabonyiék már háromszor is feljelentették a hatóságoknál, a Róth-féle üzlet kirablása miatt is, azonban eredménytelenül.

Még azon a napon este, amikor a kacsákat beteretlék, nyitva maradt a kisajtó. Bundás kisurrant rajta, de nem lévén már a palló, csak az árok partján ült le s az elveszett paradicsom felé nézve, keservesen sírt, olykor el-elvakkantotta magát. „Istenem, akárcsak egy gyerekek!” — sóhajtott a Karmazsinné.

Bundás másnap reggel is kiült az árok partjára és szorgalmasan sírt. A Csabonyi-család tagjai közül hol ez, hol az elkerült a kerítéshez és egyszer, amikor Karmazsinék és Sebestyénné künn álltak az udvaron, az öregasszony odalépett Bundáshoz és teljes erejével belerúgott. Így folyt ez napokon át. Vasárnap délelőtt meg az öreg Csabonyi tűnt fel, parádésan kiöltözve, lakk-szárú csizmában, szűrősrá pedert ősz bajuszával, átné-

zett a koszos népségre, aztán ő is belerúgott a Bundásba. És mivel az nem nyivákolt elég keservesen, felkapott egy szőlőkarót és néhányszor alaposan ráhúzott: „Nesze, te dög. Az anyja istenit valamennyinek!”

1947

ARATÓK

A KASZA LENDÜL, újra lendül s mintha vonná maga után a kaszálót, Dániel Jánost. Jani, a fia, lihegve kötözi a kévét, ő szedi apja után a markot. Egy szempillantásra sem lehet megállnia a gyereknek, még anyyira sem, hogy letörülje homlokáról a verejtéket. Egyik villanás a másik után, harsog a búza a vágás nyomán s dől egyre, az apa kegyetlenül dolgozik. Janinak nehéz, szinte fáj a munka: szedni a markot, sebesen sodorni a kötelet, bekötni a kévét. Régebben birkát őrzött az uraságnak, akinél szolgáltak: tavaly alig termett valamit a földjük, az idén fogták Janit először aratásra. Hajnalban kezdték, már magasan járt a nap, hajnal óta így megy a dolog szakadatlanul.

Az apa hátratekint olykor, bár nem kell félnie, hogy belevág a kasza a gyerek sarkába. Inkább azért pislant a fiúra, mert valamit mond neki. Mindig van biztató szava, egyszer így szól:

— A magunkét aratjuk, fiam.

És mivel Jani csak el-elmarad, meg hogy még valamit mondjon, megáll a kaszát fenni:

— Most még nehezen vagyunk, de ha így terem ez a kis föld, három esztendő múlva nem cserélünk az urasággal sem.

És hogy értse a gyerek, még hozzáfűzi:

— Már azzal, aki uraság volt itt a nyakunkon.

Később ledobja a kaszát, segít Janinak. Egy-kettőre elkészül néhány kéve, Jani hajlonghat megint a nyomában.

Mialatt kötöz, Jani csak áll, bámul az apjára, s csak.

nem sírva fakad a kintől, de meg talán az örömtől is, mert nem ostoba gyerek, érti a szót.

De hát még csak tizenhárom esztendő, meg nem is olyan ügyes, mintha lány volna, nem olyan szapora járású a keze.

Az asszony kellene a helyébe, csak hogy az nem jöhetett dologra, beteges mostanában, a derekát fájlalja. A gyomrára is panaszkodik, még ma is érzi, így mondja, hogy dohos búzát mért nekik az uraság ispánja. A derekát meg csak úgy megerőltette, vagy attól lett nyavalyás, hogy a szobájuk nyirkos volt. Ők persze nem is vették volna észre, már mint a nyirkosságot, nem tudtak ilyenféléről, de egy városi rokonuk mondta nekik, aki egyszer ellátogatott hozzájuk a tanyára. Kész betegség, így szólt pestiesen.

Dohos búza, nyirkos lakás, csöppnyi egy ablak, jaj, mennyi baj volt, nem is lehetne felsorolni. A konyhán ketten főztek. A két asszony szemét kimarta a füst és csak nem csináltatta meg az uraság a kéményt. Bár lehet, hogy nem tudta, hogyan is tudhatta volna, hogy Dániel Jánosné meg Kontra Istvánné béresasszonyok reggeltől estig fuldokolnak a füstben. Nem értek fel hozzá az átkok, miket a két asszony szórt rá: Döglene meg, szakadjon rá az ég, őt meg a fattyait kéne itt megfűstölteni, majd később a végső elkeseredés, miért is nem döglesztik meg a szegény embert, ahelyett, hogy így kínozzák. Mindez kiszállt a füsttel a kéményen, az ajtón, lassan, sokára, fojtogatón, ellebegett az udvar felett, ki a határba, az uraság azt sem tudta, hogy két ilyen meg olyan nevű béresasszony van a világon. Különben meghatódott volna a finom lelke, valami gorombát mondott volna az ispánnak és menten megígérte volna, hogy jövőre, vagy két év múlva, vagy azután, ha egyszer nagyon sok lesz a birtok jövedelme, megcsináltatja a kéményt.

Éppen az uraság földjéből kapott Dániel János nyolc holdat, házat meg benn a faluban, jobbat, mint a cselédház volt. Örültek, kicsit féltek is, ősi félelemmel, meg mert riasztották őket. Azért az asszony az új otthonban már az első begyújtás után megkönnyebbülten

sóhajtott fel: Hát itt legalább nem marja a füst a szememet. Az igaz, hogy még nem volt mivel fűteniök. Keserves maradt az élet és keserves még ma is. A kis föld még nem adja meg a megélhetést, a ruházkodást, a cipőt. Pedig Dánielné is iparkodik, baromfit nevel. Már az idén pünkösdre paprikásnak való csirkét adott el a városban. Akkor éppen húsrá is telt pénz, finom húslevest főzött az asszony. A gyereknek vett gumitalpú cipőt, meg egy fekete klottnadrágot, most is az van rajta. De hát mintha minden igyekvés hiába lenne, kenyéren arat majd Dániel János, meg híg leveseken, még szalonna sincs a háznál, tavaly elpusztult a két malac, mert nem volt pénz, nem tudták idejében beoltatni.

Igy volt, nehéz volt, sokszor elcsüggedtek, de most újra nekifeszülnek a küzdelemnek.

Kis pihenőt tartott János meg Jani, hallgatagon, csak úgy elmélázva. János már nem mai gyerek, nagyon is javakorabeli, a halántékán, a fekete közt ősz hajszálak csilognak. Áll a nagy hőségben, feje födetlen, bozontos nagy haja védi a napsütéstől; az ingujját felgyűrte vállig, bronzsínű az izmos karja. Jani fekete szemű legényke, csinos arca most kissé savanyú, nehezen törik bele az új, nehéz munkába. A közeli kis tó felé pislog — inkább libaúsztató gödör, mint tó — szeretné benne megmártani magát és szeretne leheveredni agyagos partján, a nyárfák árnyékában. De az apa emeli a kaszát, suhint vele, borul a búza a földre, halad előre a kaszás, követni kell; iparkodva szedi hát a markot, sodorja a kötelet, köti a kévét rátérdepelve, még a gyerek is látja, mily kövérek a búzafejek; új és új a kéve, tizenhatsz lesz majd egy kereszt. Jobbra-balra a szomszéd táblákon is aratnak, jó komák, érkezéskor hajnalban váltottak egy-két szót, de azóta, munka közben, nincs beszéd, mintha versenyeznének.

Délben megvillan a tábla végében egy piros fejkendő, libeg a kék szoknya, merthogy enyhe szél kerekedett, hozza az ebédet Dánielné. Csak valami jó húsoles volna, vagy paprikáshús. De az nem lehet, mert nincs a háznál pénz, egy fillér sem. Fiatalos az asszony.

könnyed a járása, pedig a messze faluból jött, homokos úton. Komoly a képe.

Ákácfabokrok árnyékába vonulnak, letelepszének, lekerül a kosárról a tiszta kendő, a leveses fazékról a fedő. Kanalat nyom Dánielné az ura meg a fia kezébe, sárgás zsírfoltok úsznak a leves tetején, a kanál merítésére hajszálvékony csíkok kavarnak benne, ejnye, hisz' ez húsleves.

— Hát te? — kérdezi az ember.

— Én már ettem — mondja az asszony.

— Ugyan ne okoskodj. Egyél csak.

Nyújtja a kanalát, Jani sóváran pislog, ő már enne, de úgy tudja, hogy harmadiknak kell maradnia. Előkerül a harmadik kanál is, az asszony matatás után megint ráborítja a kendőt a kosárra. Nem sietnek, még meleg a leves. Mikor a fazék feléig ürül, apa és anya egyszerre hagyják abba a kanalazást. Az anya fölveszi a földről a fazekat és Janinak nyújtja. Jani most már szaporán eszik, hamarosan megdönti a fazekat és kikanalazza a levest utolsó cseppig. A kanálra tapadt tésztát is lenyalja. Az anya megkérdezi:

— Jóllaktál?

Ravaszul mosolyog, majd hogy el nem neveti magát. Janiban fellobban a gyanú, a letakart kosárra tekint:

— Édesanyám becsapott. Van egyéb is.

— Van hát. Paprikáshús csuszával.

Jani zsémbeskedik:

— Aztán csak hagyja, hogy megtömjem a bendőm lével. Azért ne gondolja ám, hogy nem eszek.

— Nem gondolom én azt, fiam — és az anya kacag.

Most már Dániel is mosolyog:

— Nem látod, hogy csak tréfál veled az anyád? Örül, ha jóllaktál.

Kiderül azonban, hogy csakugyan van hús is. Egy lábosban jókora darabok úszkálnak a paprikáslevesben. Egy tál csuszáról is lekerül a kendő. Az ember elcsodálkozik. A levest még csak megértette, mert tud a felesége sokfajta huncutságot, krumpliból, tökből, fehérbab-

ból és zöltségéből húslevest mesterkedni. De ez itt a láb-
basban igazi hús.

Dániel csak ránéz az asszonyra, kérdezőn.

Az asszony a kendőjét igazgatja, kínban van, még
nem tudja, nem haragszik-e meg az ura. Kicsit fél, úgy
segít hát magán, hogy igen hangosan mondja, szinte
kiabálja, hátha megijed az ember:

— A magunkéban aratunk. No! Egyetek hát, nem
loptam én ezt a kakast.

Az ember nem haragszik, az első harapás után eny-
hén szól:

— Kakas? Olyan puha, mint a dión hizlalt kappan.
Ugyan olyant még nem ettem, csak hallottam róla.

Jani is nekibátorodik, eszik a szájával, a szemé-
vel, a fülével, az orrcimpája tágul, a képe kidagad. Any-
nyit töm a szájába, hogy alig tudja kinyögni:

— Csak azzal a sok lével ne tömött volna meg.

— A Marci — mondja megnyugodva az asszony.

Ez volt a kakas neve.

És folytatja:

— Nincs már rá szükség. El lesznek a tyúkok őszig
így is. Vén kakas volt, gondoltam, levágom. Azt a fehér
begyest tartom meg helyette. Csak három hónapos és
már kergeti a tyúkokat. Jó kakas lesz.

Dániel János elkomorodik, de csak eszik tovább, a
feleségét is biztatja. Az asszony is csipeget keveset, néz
maga elé, egyszer csak kibuggyan a könnye.

— Sajnálod? — szól rá az ura. — Akkor meg mi-
nek vágtad le?

Az asszony szipog:

— Nem a kakast sajnálom, öreg volt már.

— Akkor meg mit sírsz?

— Csak úgy. Mert már öreg volt. Pedig milyen
hetyke kakas volt még két évvel ezelőtt.

— Volt — hagyja rá az ember és leteszi a kanalát,
mellyel a csuszát ette, szétnéz, a bajszát megtörli két-
felé.

Az asszony nézi az urát, most látja csak, hogy erő-
sen ráncosodik a bőre a szeme körül. Az ember föláll,

int Janinak, az felugrik, de még egy mellehusát beletöm a szájába.

— Estére is maradt — mondja az asszony és már pakolja el az edényt. — Én meg már megyek is.

Föláll, friss, vérbő, tüzel az arca, a szeme. Mellette Jani, mintha az öccse lenne. A fiútól kérdezi részvétellel:

— Fáradt vagy?

Dániel nézi kettőjüket, az esze még elidőz a kasknál:

— Egyszer ti majd engemet is levágtok.

Ezt tréfának szánja, fanyarul. És magyarázatul még megtoldja:

— Ha már öreg leszek és nem tudok dolgozni.

Jani nevet:

— Azt nem. Inkább csak a székből hozatunk egy kiló húst.

Az asszony meglepődik, de kapva kap a gyermek komizkodásán és ellene fordul:

— Ne szemtelenkedj, te! Nem szégyenled magad?

Dániel már indul a kasza felé, melyet otthagyt a tarlón, ahol a munka abbamaradt. Az asszony rászól:

— Aztán maga se beszéljen ilyen butaságot. Van föld, ház, jó a termés, jobb is lesz majd és maga meg most fél az öregségtől? Másképpen szokott beszélni otthon.

— Igaz — ismeri el Dániel János és gyöngéden megérinti az asszony vállát: — No, Isten áldjon.

Indul a munkára, mert a szomszéd táblákon már befejezték az ebédet és keményen dolgoznak tovább. Jani vidáman siet utána.

1948

NAGY LAJOS

NAGY LAJOS 1883-ban született Apostagon, szegény-parashti családból. Gimnáziumot és egyetemet végzett, közben házitanítóként kereste meg kenyerét. Első novellái 1909-ben jelentek meg napilapokban, folyóiratokban. Kezdetől fogva harcban állott a feudálkapitalista uralommal, ezért pályáján nagy nehézségekkel kellett megküzdenie. A felszabadulásig „kellemetlen, megtört idegen” maradt az irodalmi életben, — ahogyan önéletrajzában írja. Írásai számára nehezen talált nyilvánosságot, sok könyvét saját költségén kellett kiadnia.

Nagy Lajos négy évtizedes írói pályája szakadatlan erőfeszítés a társadalmi valóság hiteles és harcoss szellemű ábrázolásáért. Útját megalkuvás nélkül, szívós következetességgel járta végig. Írásaiban az elnyomott osztályok lázadó ereje nyilvánkozott meg. Élete műve: sok kötetnyi novella, néhány regény és társadalomrajz. Leginkább a novella mestere, ebben a műfajban emelkedett irodalmunk legjobbjai közé.

Nagy Lajos novellái a kapitalizmus romboló hatását tárják fel, gyakran szinte tudományos pontossággal rajzolva meg, hogyan torzítja el az emberi magatartást, az emberi viszonyokat a pénz uralma. A kizsákmányolókról írt elbeszélései megmutatják, hogyan vált áruvá a tudás, a tehetség, a becsület, a szerelem abban a világban, melyben egyedül a tőke érdekei uralkodtak. Ebben a témakörben a *Gazdag ember*, *Disznóképző*, *Polgári életforma*, *Családja* stb. a legkiválóbb elbeszélései.

A kizsákmányoló világának bemutatása mellett Nagy Lajos híven ábrázolta a kizsákmányoltak világát is. Megmutatta, hogyan öli ki gyakran még a kizsákmányoltakból is az emberi öntudatot, a szolidaritás érzését, a bátorságot, hogyan teszi őket egymás ellenségévé a kapitalista világ rendje. Ezek

közül az elbeszélései közül a legjelentősebbek: *Országúti kaland*, *Két vándor*, *Favágó János* stb.

Az emberi értékek eltorzulása mellett azonban Nagy Lajos felismerte azt a hatalmas erőforrást, amely a szocialista munkásosztály soraiban bontakozott ki s amely az elnyomás korában egyedül őrizte a szabad, emberi jövő ígérését. Legjelentősebb írásaiban újra és újra hitet tett a munkásosztály nagy történelmi hivatása mellett. Ilyen elbeszélései: 1919 május, *Hősök*, *Razzia* stb.

Nagy Lajos sokszor rákényszerült az ellenforradalmi uralom cenzurája miatt, hogy leplezetten fejezze ki mondanivalóit. Így keletkeztek elsősorban azok a művei, amelyek átmenetet jelentenek a regény és a szociográfia között. A *Kis-kúnhalom* (1934) és a *Falu álarca* (1938) a falusi nincstelenek életét mutatja be ezzel a különleges írói módszerrel. Ezekben a művekben nem a cselekmény a fontos elsősorban. Az író itt nem tesz mást, mint egyszerűen sorra leírja az élet apró eseményeit, a valóság apró tényeit és ezeken keresztül jeleníti meg a maga könyörtelenségében a népelnyomás világát. Ez a felsoroló, tényközlő módszer azonban nem egyszer ártalmára is volt művei realizmusának. Az apró tények válogatás nélküli leírása, felsorakoztatása nem egyszer naturalista felületességre vezetett, mint pl. *Budapest nagy kávéház* (1936) című művében, vagy pl. az olyan novellákban, mint a *Bérház* (1931) c. elbeszélése.

A forradalmi mondanivaló leplezett kifejezésére szolgáltak Nagy Lajos úgynevezett allegórikus novellái is, amelyekben egy-egy régi korban játszódó történet, vagy egy-egy utópisztikus mese segítségével mondotta el a jelenre vonatkozó bírálatát. (Az egyiptomi íródeák, — *Panacea magna*.) Leghíresebb ilyen novellája az *Anyá* című írás, melyben az *anya* szó, — mint a kommunista munkások között is, — mindenütt a Szovjetuniót jelentette. Ez az 1932-ben megjelent írás a gazdasági válság, a tömegnyomor és az egyre erősödő osztályelnyomás idején a Szovjetunióra irányította a dolgozók figyelmét, reményt keltett és megerősítette az elnyomottakat.

Nagy Lajos a XX. századi magyar irodalom egyik legjelentékenyebb prózaírója. Művei a feudálkapitalista társadalom művészi hitelességű, éles kritikájú képét adják. Realizmusa, egyszerű és közvetlen stílusa maradandó értékévé tesszik élete

művét. Elbeszéléseinek méltó gyűjteményes kiadását csak a felszabadulás tette lehetővé. Azóta a következő elbeszéléskötetei jelentek meg: a *Három éhenkórász* (1946) — *Emberek, állatok* (1947) — *Január* (1948) — *Farkas és bárány* (1949) — *Nyitott ablakok* (1950) — *1919 május* (1950). Regénye: *A tanítvány* (1945), amely első ízben csak a felszabadulás után jelent meg, egy grófi család életét mutatja be leleplező igazmondással. A felszabadulás után írta és 1949-ben adta ki önéletrajzát, a *Lázadó embert*.

Nagy Lajos 1948-ban elnyerte a Kossuth-díj kitüntetését.

TARTALOM

1919 május	5
Tanyai történet	35
Anyá	51
Lyukas harisnya	57
A föld	63
A kiskutya	69
Aratók	75

Ára : 3.— Ft

SZÉPIRODALMI KISKÖNYVTÁR

- 1-2 Petőfi Sándor : Az apostol
3 Móricz Zsigmond : Elbeszélések
4-5 Vörösmarty Mihály : Válogatott költemények
6 Mikszáth Kálmán : Gavallérok
7 Fazekas Mihály : Lúdas Matyi
8-9 Jókai Mór : Sárga rózsza
10 Maxim Gorkij : Elbeszélések
11 Benjámín László : Válogatott költemények
12-13 Jókai Mór : Csataképek
14-15 József Attila : Válogatott versek
16-17 Szovjet költők versei
18-19 Arany János : Bolond Istók
20 Lju Paj-jü : A három harcos
21-22 Gárdonyi Géza : Gyermekkori emlékeim
23-24 Ady Endre : Válogatott költemények
25-26 Howard Fast : Az ekhós szekér
27-28 Teleki Sándor : Emlékek Bemről
29-30 Puskin : Válogatott versek
31 Anna Seghers : A vonal
32 Nagy Lajos : Tanyai történet
33-34 Jack London : Elbeszélések
35 Veres Péter : Tél a Gyepsoron
36 Nagibin : Hazatérés
37 Jakobson : Napfelkelte
38 Tolnai Lajos : Az ötförintos

Előkészületben

Kuruc költészet

